

HÉVÍZ

Művészeti folyóirat

XXIV. évfolyam • 2016/1 • Ára: 400 Ft

**Nádas Péter
Szabó Marcell
Szöllősi Mátyás**
versei

**Bödöcs Tibor
Csabai László
Kőrösi Zoltán**
prózái

**SHAKESPEARE /
Marton László
Nádasdy Ádám**

**TARKOVSKIJ /
Király Levente**

Tompa Imre
boresszéje

**Betyárcsárda
Fenekpusztán**

JOYCE magyarjai

Takács Ferenc írása

Nyílt víz

Nádas Péter: Nagyon sajnálom	5
Csabai László: Sakálok	11
Szöllősi Mátyás: Purgatórium	19
Polák Péter: milyen nehéz, menekülés a féregből	20
Maros András: A kalapáccsal szétvert fej utóélete	22
Borda Réka: báránnyá vedleni karodban	27
Szabó Márton István: Szupernova	28
Kőrösi Zoltán: Gerinc	29
Öry István: Hetiszakasz	37
Acsai Roland: Skandinávia reprise	38
Lukács Flóra: Évad. Utolsó., A megnyűzott Bertalan apostol	39
Várnai Réka: Könnyű	40
Murányi Zita: Az ég szélén	42
Pál Dániel Levente: Nudli bá	43
Petróczi Éva: Idegenvezetés, almákkal	47
Szabó Marcell: Joca seria	48
Bödöcs Tibor: Ma Szindbád viszi az oviba	51

Vízibicikli

Szederkényi Olga: „Fotóriporter, nem oltárképfestő” (beszélgetés a 400 éve elhunyt William Shakespeare-ről Nádasdy Ádám költő-műfordítóval és Marton Lászlóval, a Vígyszínház főrendezőjével).....	57
--	----

Hajószakács

Tompa Imre: Az örök provincia	69
-------------------------------------	----

Hullámvérés

Király Levente: Megváltás a Zónában (Tarkovszkij Sztalkere).....	77
Takács Ferenc: Szombathelytől Százhaminczborjúgulyás-Dugulásig: James Joyce magyarjai (75 éve hunyt el az Ulysses szerzője)	87

Öböl

Tóth Róbert: Hajók, híd és betyárvilág	97
--	----

Hévíz
Művészeti folyóirat
Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő: Szálinger Balázs
Szerkesztő: Cserna-Szabó András
Képszerkesztő: Palásti Kovács András
Olvasószerkesztő: Cséby Géza
Kézirat-előkészítés: Darida Benedek

Szerkesztőbizottság: Cserna-Szabó András, Cséby Géza, Hinger Tamás,
Óry Rózsa, Szálinger Balázs, Szántó Endre

Alapította: Dr. Kiss Lajos
Kiadja Hévíz Város Önkormányzata, 8380 Hévíz, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Papp Gábor polgármester

e-mail: hevizfolyoirat@gmail.com
www.facebook.com/hevizfolyoirat
Korábbi számaink: www.onkormanyzat.heviz.hu/heviz/heviz-folyoirat-szamai

Terjesztés, előfizetés: Csongrádiné Olasz Sára, csongradine@hevizph.hu
Tördelés, layout: Leon Creativon Kft.
Nyomás és kötés: Ziegler Nyomda Kft.

ISSN szám: 1216-8181

NYÍLT VÍZ

NAGYON SAJNÁLOM

Ha valami nem
a saját elhatározásom,
nem a saját szándékaim szerint történt,
akkor elájultam.
Az ájulásra nem emlékszem.
Az ájulás előtti pillanat állagát azonban
bármikor
vissza tudom idézni.
Nem értettem.
Nem volt hogyan, nem volt mivel
megértenem.
Nem lehetett rá hasonlatom.
Mintha egy völgyelzárógát roppant
betontömege
elém tornyosulna.
Oly nyers volt, oly áthághatatlanul magas,
s én feltartóztathatatlanul rohannék felé,
én lennék a víz,
én lennék a víz dübörgő áradása.
Vannak ilyen álmaim.
Tipikus halálvágy.
Most mondom a hasonlatot.
A lehetséges összecsapás erejétől
ájultam el.
Legendások lettek a családban az ájulásaim.
Akarathoz nem volt sok köze.
Sokkal inkább a képzelethez.
Nem akaratoskodtam, nem sírtam, nem dühöngtem,
nem szóltam, nem tiltakoztam.
A mai napig bármikor szívesen lemondok bármiről.
Egyetlen dolog van, amiről le nem mondanék.
Még akkor sem, amikor értelmesebb lenne lemondani.

Hiányától
minden átmenet nélkül, némán ájultam el.
Legalábbis anyám később így mesélte.
Amúgy csendes gyerek voltam, kifejezetten derűs,
a harmadik zsidótörvény a derűt
ugyan nem indokolta,
de önálló derű volt,
születésemhez kapott tulajdonom.
Inkább szemlélődő gyerekek tartottak,
készégesnek,
s így aztán készületlenül érték őket az ájulásaim.
Apámat ugyan ritkán részesíthettem az élményből,
ő jobbra zsidóknak szánt
munkaszolgálatos századok kötelékében
védműveket épített a nyugati határon a
bolsevisták barbár betörése
ellen,
míg anyám meg nem szöktette
és
el nem tűnt az illegális kommunista párt
egyik pincéjében, hogy ott okmányokat hamisítson
és rölapokat nyomjon.
Tanácstalanul álltak a feladvány előtt.
Azt mondták, most már tegyem vissza a polcra a játékokat. Elájultam. Holott
máskor felszólítás nélkül is minden egyes darabot rendesen visszatettem.
Azt mondták, most pedig öltözünk és megyünk sétálni.
Máskor örültem ennek, most elájultam ettől is.
Ártatlanok voltak benne, ártatlan mondatok.
Míg Baranyai doktornőnek egyszer az a mentő ötlete támadt, hogy a
legközelebbi ájulásnál ne őt hívják, hanem anyám adjon nekem két jó nagy
pofont.
Zsidó akkor már nem telefonálhatott.

Kikapcsolták az állomást.
Leszerelték a készüléket.
Nem volt egyszerű hívni őt.
Le a hatodik emeletről, át az utca túlsó felére,
fel a harmadikra.
S mire visszaértek, én többnyire még mindig
ájultan hevertem.
Ne legyezgesd, Klárikám, adj neki két jó nagy pofont. Meg is kaptam,
többször nem ájultam el.
Amikor az öcsém először elájult, akkor azonnal
kapta a maga két jó nagy pofonját,
de nála nem vált be.
Mert előzőleg ő már hosszan toporzékolt és ordított,
a légszomjtól elkékült a csodás barna bőre,
belefeketedett az akaratába,
s ezt félelmetesebbnek találták, mint az én
szőke,
néma és fehér ájulásomat.
Nem merték megütni.
Megint csak rendszeresen hívni kellett Elzát, egészen addig, amíg az orvosnő
ismét
meg nem unta, s azt a hasznos tanácsot adta, hogy
ne utána, hanem előtte pofozd, Klárikám,
amint a gyerek toporzékolni kezd.
Ez aztán használt.
Bennem azóta is biztos helye van annak a bizonyos szónak,
bizony feldúl és megindít.
Maga a dolog azonban biztosan előbb létezett,
mint a fogalom,
erre mérget veszek,
s nem csak az én kis személyes történetemben
volt előbb.

Sokáig nem is azonosítottam magamban
e kettőt,
a dolgot, azt a valamit,
ami ősidóktól fogva van,
a tagjaimban ül,
amikor
nagy hirtelen megszólítja valaki,
vagy én nevezem ezen a közhasznú nevén,
mikor éppen elveszik.
Szertefoszlik.
Korlátozzák.
Megnyirbálják.
Eltiporják.
Kivernék, kipofoznák belőled.
Ha tudnák.
Titkos hajlékot talál magának.
Magyarázatot nem igényel.
Nincsenek mértékei, nincs léptéke, nincs sok belőle és
nincs kevés, fajsúlya sincs.
Mégis mindenkinek egyenlő mennyiség jutott
és jár belőle.
Én is
útravalóként kaptam a születéshez.
Amint az anyaméhből az erő
kimozdítja,
átfordítja a magzatot
és
viszi a bordás szülőcsatornán előre
az
először látott fény felé,
kiszakítja,
és itt van és

lélegezz.
Ekkor születik meg, az anyaméh
és az
első lélegzetvétel között
a hosszú úton,
mely később a halál egyetlen útja lesz.
Attól kezdve a tudat állagához tartozik.
Hiánya fáj.
Szabadság.
Előbb van, mint a mitikus múlt,
a mágikusnál is korábbi,
még
az emberiség archaikus korszakánál is
korábbi időkből mentettük át.
Animális.
Sötéttséggel elegy.
Ágyékban gyülemelő erejével
máig feszül,
mindenkit személyesen érint,
megfeszít, másokhoz úz,
holnap is meg fogja tenni
minden szín alatt.
Mellkasomból árad.
Mindenkiéből.
Előbbre való, mint a saját lélegzeted.
Keresi mások mellkasi kiáradását.
A világegyetem orgiasztikus légzését érzed ki belőle.
Egyetlen közös nevezőnk,
a lehető legkisebb közös többszörös
és a legnagyobb.
Mindenféle,
bármilyen emberi közös egyetlen fundamentuma.

Sajnos patetikus.
Nagyon sajnálom,
hogy egy antiszentimentális és antipatetikus
korszakban oly ritkán lehet pirulás nélkül
kimondani hangosan.
Olykor idétlen kiáltásként szakad ki, olykor
sikoly lesz belőle.
Nem a szabadság hisztérikus.
Legfeljebb meggondolatlan.
Amint
megint csak
nekiverődik egy zsarnoki akaratnak.

A saak... , saak... , sakálok... – kezd dadogva mentegetőzni Szűcs Misó, mikor meglátja a kanáliskanyar felől közeledni a számadót. Pedig hogy is hallhatná meg ezt Molinárszki. De Misó pánikba esik attól, ahogy az fenyegetően lóbálja a furkósbotját, ahogy fejét bikaként előreszegve tart felé. „A vákánccsosoknak járt el a szájuk. Vagy a csósz figyelte ki a dolgot” – fut át a kondás fején néhány semmi haszonnal nem járó gondolat. A csósz hajnalban éppen csak biccentett, s mintha részeg is lett volna, de attól még észrevehette a kis vadas hiányát.

Molinárszkinak már hallani az átkozódását, és a nap megcsillan lándzsaként maga előtt tartott botjának rézkupakján. Misó tudja, az a rézsúly az ő homlokát fogja nemsokára beszakítani. Védekezésképp maga elé tartja tarisznyáját.

De a számadó kiüti a kezéből, és olyan pofont kever le neki, hogy elvágódik, és legurul a töltésről.

– Te büdös fattyú! – ordít a számadó. – Eladtad a kis vadast!

– Nem, esküszöm a Mindenhatóra... – nyöszörög a fiú, mire Molinárszki csizmával belerúg a bokájába. Reccsen a csont.

– Eladtad a cigányoknak! Ide a pénzt!

– Nincs nekem, nincs nekem pénzem...

– Nincs? Szóval akkor te magad vágtd le a kis vadast! De csak tudjam meg, ki is ontom a béled!

- A sakálok...
- Anyád picsáját! Sakál nem támad disznóra. Főleg ha őrzik. Bár tőled, tőled...
- Esküszöm, esküszöm az élő...
- Az anyád kurva mindenit te büdös, tolvaj bolsevik, még Istent is káromolod?! Hová szöksz, te!? Azt hiszed, nem érlek utol? Apád portáján fogom kiverni belőled a lelket! Zabálsz a gazda puliszkáját és ez a hála. Na, várj csak, a kis vadasért még...

Volt a jezsi, a vízibornyú meg a rétidisznó. Ezekről kellett és lehetett rettegni. Esténként annyira, hogy a gyerekek az ágyba vizeltek. Mégis kérték a felnőtteket, hogy meséljenek róluk, mert rettegni jobb, mint unatkozni. A jezsi asszony alakját veszi magára. Kútban lakik, eszi ott lenn a békákat meg a gyíkokat, de legjobban szereti a friss gyermekhúst. Ha gondatlan pulya vetődik a kútkávéhoz, kinyújtja roppant hosszú kezét, melyekből roppant hosszú acélkarmok bújnak elő. És már be is rántotta a szerencsétlent. A vízibornyú eredetileg csak akkora, mint egy pondró. A tavakban, tocsogókban éldegél. De ha gondatlan ember iszik a vízből, és lenyeli, gyors növekedésnek indul. Ehhez felfalja az ember gyomrát, beleit, majd ha már igazán meghízott, szétrepeszti a hasfalat. A rétidisznó olyan, mint egy hatalmas patkány. Kitűnően úszik és remek a szaglása. Arasznyi agyara van, az élő fát gyökerénél fogva könnyedén kikapja vele. Folyton eszik. Elhullott madarat, tojást, döghalat, csigát. Ha egy falkatársa megbetegszik, fölfalja azt is. Télen, ha már nagyon éheznek, széttépik a kondást, aztán társaikkal elindulnak a bokortanyák felé. Kutját, birkát, embert elemésztenek. Hálát adhat a Gondviselésnek, akinek egyik szörnnyel sem akadt még dolga. Melyek közül legfélelmetesebb a rétidisznó. Mert a jezsi meg a vízibornyú... na, hát ezek, a tanultabb emberek meg a lutheránus lelkészek szerint, nem is léteznek. De a koromfekete, óriás rétidisznók annál inkább, bárki megnézheti őket a kanális mellett, ahol a szilaj kondások ügyelnek rájuk.

Szűcs Misó nem akart kinőni a mesék és a rémtörténetek világából. Az iskolában éppen csak hogy megkapta az elégséget. Hatodik után ezért az apja (noha törvény írta elő az ismétlő osztályokat, de a törvény elgyengül a bokortanyákon) megegyezett Kollár nagygazdával meg a számadóval, és elszerződte kint lakó kondásnak. Mikor erről Misó tudomást szerzett, bár tizenkét éves nagygyerek volt már, ijedségében dadogni kezdett.

Orgovánbokor képével együtt megérkezik a szaga is. A gőzölgő trágyahalmok és a nyitott árnyékszékek sűrűbb bűzzel terhelik a kis települést meg a környékét, mint amit a réti konda hagy maga után. Ezen még az sem segít, hogy az első udvarokból vékony füstcsík száll föl a valószínűtlenül kék égre. A szabad kemencék dolgoznak: kenyérsütés napja van. Ma igazán jó lesz a lepény és az ötkilós vekni. (Hogy aztán egyre keményebbé és tapadósabbá váljon, s a végét már az állatok egyék meg. De az még messze, kéthetente van sütés.)

A fiú anyja a ház falát meszeli. Az utcafronti részt. Ez mulaszthatatlanul szorító szokás Orgovánbokorban. Embert ölni, nőt megbecsteleníteni, szomszéd kutyáját mérgezni inkább lehet, mint szombatonként az elülső házfal ablak alatti felét meszeletlenül hagyni. Aki így tenne, azt megszólnák. És a gúnyos megjegyzéseknél meg tekinteteknél még az őszintén döfő vasvilla is jobb.

– Hát te? – kérdi tőle az anyja, s ebben benne van az üdvözlés, s benne az aggodalom is a váratlan megjelenés miatt.

– Elmenekültem. Megölt volna a számadó.

– A számadó?

– Az. Molinárszki.

– Tehát nem a gazda... – mondja a nő, s ezzel jelentéktelenné szégyeníti le Misó bajját. Mert ha nem a kondatulajdonos gazda, pusztán annak alantasa, a számadó akarja megölni, az nem is komoly halál, az csak olyan béresnyafogás. – És aztán miért? – s most felfüggeszti a munkát, ezzel is önkéntelenül jelezve, hogy elérkezhetnek a lényegi részhez.

– Az egyik... az egyik süldő... A kis vadas...

– Mi lett azzal, te?!

– A sakál... a sakálok elvitték.

– A süldőt – mondja szárazon az asszony, és a meszelő nagyot csattan a vályogfalon.

Sziszegve dolgozik tovább, fiát pedig azzal bünteti, hogy nem engedi el dolgára, sem segítséget nem kér tőle, csak hagyja, hadd eméssze a kétség, a félelem és a lelkiismeret-furdalás. Azért délben, mikor már tűrhetetlenül szagatni kezd a dereka, megkérdi Misót:

– Ennél?

– Hát, ennél... – feleli az automatikusan. Mert a szegény mindig éhes. És ha olyan csoda történne, hogy épp nem érezne éhséget, akkor is felfalna rögtön mindent, ami elé kerül. Az már biztosan az övé lesz, és ki tudja, mikor jön el a következő alkalom.

Hideg köles az ebéd. Ezzel is jelzi anyja a mérgét, mert biztosan van friss kenyér. És lepény. De azt a kicsik, az ikrek kapják majd, ha hazajöttek az apjukkal a nagyszülőktől.

Misó falja a nyúlós, csirizes köleskását. Ünnepel mégis a gyomra, hogy végre nem csak puliszkát lát.

– Na, ha megtömted a hasad, egy kicsit dolgozhatsz is. A szél ledöntötte a csutkagúlát, rakd meg újra! – mondja az anyja, s most először egy szánakozó mosoly is megjelenik szája szegletében.

– Te fiú... Te fiú... – kiáltotta felé előző nap a töltésen érkezők vezetője. És megállt. A mögötte lévő is. A leghátul kézikocsit húzó kivette szájából a pipát, mintha valami fontos dolog készülődne. Rongyos csapat volt, még a cigánykaravánnál is rongyosabb. Vákáncsolók. A Sóstói erdőben ők vigyázzák a frissen ültetett tölgyeseket. Cserébe paszulyt, krumplit vethetnek a sorok közé. Amíg fenn össze nem ér a fák lombja. Télen varjút parittyáznak, nyáron nyulat csapdáznak, döggutat fosztogatnak. Gyakorta meghalnak. A felfúvódástól, a fagytól. A vákáncsosviskók fala pokrócból, gallyból, kéregből van. Még azok élnek jobban, akik gödör fölé húznak valami kis rozoga tetőt.

– Te fiú... – mondta a férfi, és közelebb jött a lassan hátráló Szűcs Misóhoz.
– Te vagy itt a kiskondás?

– A kondás. Láthassa! Minek kérdi?!

– Nem úgy, te! Nem úgy... Csak... szép jószágok... – de mintha a disznók mellett legalább annyira érdekelte volna a fiú is. Misó agyába bevillant, hogy a vákáncsolók állítólag emberhúst is esznek télen. Ha már nagyon éhesek. Meg hogy a férfiak egymással üzekednek. Ekkor észrevette, hogy akik felé tartanak, nem is mind férfiak. Azért lehetett azt hinni, mert a nőkn is embergúnya van. „Lehet a szegénység miatt. De meg azért is mert, ezek... ezek tényleg olyanok!”

– Vissza! – kiáltotta Misó a lábához dörgölőző süldőnek, de azt csak azért is ott ette a fene.

– Formás kis süldő – mutatott rá a férfi.

– Megkapja, ami kell neki, hát formás.

– A Búza téri piacon megadnak érte nyolc, tíz pengőt.

– Megadnak. Még többet is. De mi dóga ezzel?!

– Mér ilyen foltos?

– Vadkannal búgatott a koca. Annak a kölyke. A többi nem foltos. Csak ez az egy ilyen vadas.

– Vadas.

– Az.

– Azt mondják, annak nagyon jó a húsa.

– Mondják. Még nem ettem.

Egy pillanatig egymásra néztek megértéssel a szemükben. A vákáncsoló, aki döggként jut csak disznóhúshoz, és a kondás, akinek élete a disznók között telik el, de a húsból csak karácsonykor meg húsvétkor falhat.

– Te fiú... Add el nekünk ezt a vadast!

– Hová gondol?

– Öt pengőnk van összesen. Odaadjuk érte. Te is jól jársz, mi is. A gazda nem jár jól, de mit foglalkozol vele? Van annak száz disznaja. Ha nem több. Mennyi van neki?

– Nem a maga dóga!

– Öt pengő! Ehun ni, itt is van már... Hadd dugom a zsebedbe!

– Hagyjon engem! Menjenek...

– Mennyi kell?

– Semennyi! Nem éri meg nekem, hogy szíjat hasítsanak a hátamból.

– Hát aztán nem szokott néha elkóborolni egy?

– Nálam nem.

– Mondd azt, hogy elvitték a sakálok!

– Nincs most sakál.

Ekkorra már teljesen körbevették a jövevények. Meg-meglökve biztatták az üzletre.

– Ha nem mennek el azonnal... – próbált kiáltani a fiú, de túlságosan halkra és kétségbeesettre sikerült a hangja. Aztán pedig olyan történt, amit még életében nem látott, és soha nem fog elfelejteni. Az egyik nő makkot dobott a kis vadas elé. Az bekapta, és hálásan rőfögve nézett vissza rá. Az asszony erre a jószág szemébe meredt, mire az abbahagyta a rőfögést és a fickándozást. Csendben bámult vissza. És ahogy a bővülő megindult a kanális felé, az állat engedelmesen követte.

– Hé... A disznóm... – eredt volna el a kis vadas felé Misó, de a vákáncsosok vezetője elkapta a nyakát, térdével az ágyékába sújtott, majd nekilökte egy fűznek.

– Jobban jártál volna, ha üzletet kötsz velem! – mondta neki kioktatón.

A konda pedig, mely mindig megérzi az ártó szándékot, s ha az egyiket vágni viszik, a többi majd megvész, úgy visít és rohangál, most füle botját se mozdítva dagonyázott a nádas melletti posványban.

– Megölni! – feleli Szűcs Bertalan, mikor a felesége elárulja neki, hogy Misó a kontraktus lejárta előtt hazaszökött. „Megölni!” – ez Szűcs Bertalan szavajárása. Ha a kormányzóról, a miniszterelnökről, a tanyabíróról, a nyárligeti polgármesterről, a jegyzőről, ha papokról, ügyvédekről, grófokról, nagygazdákról, kiscgazdákról, rongyosokról, bolsevistákról, csendőrökről, zsidókról, oláhokról, szerbekről van szó, mindig csak azzal fejezi be: „Megölni! Megölni mindet!” Tán még az Istenre is ezt mondaná.

Az ikrek fel sem figyelnek, eszik tovább élvezettel a kenyérlángost. De az asszony megérez valami szokottnál is nagyobb elszántságot a férje szavaiban, mert csitítani igyekszik:

– Talán tényleg a sakálok vitték el azt a jószágot. Molinárszkira meg nem lehet adni. Az a szárazkóros, rokkant feleségét is folyton azzal gyanúsítja, hogy a fináncokkal hempereg.

– Hol van a fattyú!

– Ne bánts, hátha, hátha...

– Hol van?!

– Istenem, hát a fészterben.

Szűcs Bertalan kihúzza a szíját, de így lecsúszik a nadrágja. Ezért inkább visszadugja, és a fém cipőkanalat kapja föl.

A fészterbe érve olyat csap vele a fia fejére, hogy a cipőkanál meggömbül. Pusztá ökölrel kell folytatnia a büntetést. Misó a karját védekezésül az arca elé téve könyörög és zokog, anyja kinyújtja a kötényt az arca elé téve és azt harapdálva zokog.

Az ikrek benn eszik tovább a kenyérlángost.

akkor dermedtek meg, ha a tűzügyelő (rendszerint a kiskondás) elaludt. Enni lebbencslevest főztek. Amit másnap, mivel már kevesebb volt a leve, öreglebbencsként ettek meg. Harmadnap pedig, mivel a leve végleg elfőtt, s a tészta meg a krumpli sűrű masszává válva felragadt a bogrács oldalára, már öhönnek lehetett hívni. Aztán kezdődött előlről. Jani egy öhönös napon érkezett. Köszönt, levetette magát és vacsorázni kezdett. Ez járt neki. A mesélésért. Mert Jani két dologról rengeteget tudott mesélni: a vadászatról és a lányokról. A kettő kapcsolódott egymáshoz, ugyanis az elejtett állatok bőréért kapott pénzt lányokra költötte. *Olyanokra*. Ezt egyáltalán nem szégyellte.

– Nem tudom, mire vannak olyan nagyra magukkal a bokortanyai menyecskék – mondta aznap este is. – Kifestik magukat, de többre nem adnak. A Szarvas utcai kuplerájban a lányoknak még a micsodájuk is Elida szappan illatú. Azok két menet közt habos fürdőt vesznek, míg a tanyasi asszonykák gyakás után szétkenik magukon meg a dunnán, ami a férjükből meg magukból kijött, és úgy alszanak. Persze, az tudni kell, miért mit kaphatsz. A Vay Ádám utcai prolikupiban egy pengő a tarifa, de ott sorba is kell állni a lány előtt. Az egyik végez, a lány magába nyom egy kis vazelint, és már jöhet is a következő. De a Szarvas utcán... Azok a lányok este urakkal meg csendőrtisztekkal viháncolnak. Akik annyit fizetnek a sok pezsgőért meg lazacért, hogy már abból bőségesen megél a madam. Viszont délelőtt három pengőért bárkit fogadnak! Én a múltkor két lányt is kibéreltem. Persze előtte tisztáztuk...

És a kondások a hiány fájdalmas, és a remény meg az elhatározás édes gyötrelmében hallgatták Jani beszámolóját.

Szakáll Jani annyi toportyánt nyuvasztott ki, hogy a nép elnevezte Sakál Janinak.

Az volt a vadászati módszere, hogy sakálbőröket aggatott magára, s mikor az egyébként fölöttébb óvatos nádi farkasok a téli nagy éhezés idején elkezdtek nyárlukat csorgatva feltűnedezni a ridegen tartott juhok akiai körül, ő közéjük kúszott, s egy borotvával sorra elvágta a nyakukat. Egy dúvad – egy suhintás. Sohasem kettő!

Misó egy januári estén találkozott a híres vadással. Ahogy a rétidisznók sással, avarral kibélelt gödröt (ahogy itt nevezték, „bányát”) készítettek maguknak a teleléshez, a kondások is gondoskodtak magukról: nádból kerek kunyhót építettek, s jó magasan fölhányták földdel. Meleg volt benne, csak

Reggel egy hatalmas pofonnal ébreszti Szűcs Bertalan a fiát. Misó ösztönszerűen maga elé kapja a kezét, és hátraugrik, minek következtében beveri fejét a fészter falába.

– Talpra, te átokfajzat. Beszéltem Kollárral. Megegyeztünk. Visszafogad. Járt volna neked télen egy disznó, azt nem kapod meg, de ezzel ki van egyenlítve a kis vadas eladásával okozott kár. Nem érdekel, hová tetted a pénzt. Viszont Kollár a havi két pengő béredet nem neked, hanem nekem fogja adni. És persze nekem fogja hozni év végén a három zsák darát is. Ezt is megadja, ahogy eredetileg is kikötöttem. Most méz a kondához, és bocsánatot kérsz Molinárszkitól. Ha kell, a lábát is megcsókolod. Indulj. Nekem itt nem fogod hiába a kenyeret pusztítani.

A disznóbúvölés után a vákáncsosok felsorakoztak a töltésen, a kis vadast zsákba dugva a kézikocsira tették, és a vezetőre vártak. De az nem mozdult Misó mellől. Aggódva rázta meg a vállát.

– Te fiú... Nincs tán valami bajod? Nem úgy gondoltam. Nem akartam én neked ártani.

– Nincs bajom. Csak az, hogy ellopták a disznót.

– Te fiú... Lásd, milyen vagyok. Öt pengőnk nincs nekünk, de négy van. Itt ne! A tiéd. Ne átkozd hát a nevünket. Van bajunk így is, ver minket az Isten eléggé.

„Sakálok?! Szarházi kölyke, mit ki nem talál!” – mondja magában Szűcs Bertalan, mikor fia eltűnik a szeme elől a kanáliskanyarban.

„A lófaszt fogok én Molinárszkinak könyörögni!” – mondja magában Misó, mikor a kanáliskanyarba érve eltűnik végre az apja szeme elől. „Elmegyek inkább Nyárligetre talyigásnak! Naponta megkeresek annyit, mint itt egy hónap alatt. De először a Búza téri piacon jól teleeszem magamat virslivel meg zsömlével. A fülelem fog kifolyni! Pukkadj meg, zsugori!” – mondja a végét már hangosan is. És jobbra tér, a Major dűlői óriás tölgy felé, melynek mohos kérge alatt elrejtette a vákáncsostól kapott pénzt. A négy pengőt, melyből mégis csak egy fog elmenni virslire.

Mert három pengő a Szarvas utcai lányra kell. Akinek olyan fehér a bőre, mint a hó, akinek fénylik a haja, és még a micsodájából is Elida szappan szaga árad.

Csaba László (Nyíregyháza, 1969) író, költő. Írásait számos folyóirat közölte. Egy regénye és két novelláskötete a Magvető Kiadónál jelent meg. Folyton Szibériába vágyik.

Szöllősi Mátyás

PURGATÓRIUM

Egyszer csak vége lett az ásításnak
kinyíltak a szemek a szájak becsukódtak
a szoba fülledt ámulatba zuhant
végre ígéret és talán elvárás nélkül ültünk
a történetek végét jött idő megélni
mindenkinek saját szennyésére kötni csomót
ha már kidobni nem lehet mi volt legyen zárt
mint egy játszótér este nyolc után –
a csönd azonban rég nem illik ránk
föltűnik pislogása jajgatása
s hogy alábbhagy szinte mindegyik mozdulatra
azt hirdeti a szív is félrever

Öngyújtó kattánása lélegzet-visszatartva
nézel mint akire fal omlott nincs erőm
levenni bátorság se már mindenem füst takarja
el fölállok aztán körbe ahogy szoktam
ebben a pillanatban szinte bármiről azt
mondanám értelmetlen hogy van –
a beszéd persze nem segít tovább a hallgatás
ketten mondatok nélkül semmi más
ha indulok áldott leszél ugyan de elhagyott

még itt vagyok

Szöllősi Mátyás (Budapest, 1984) író, fotóriporter. 2010-ben jelent meg Aktív kórterem, 2011-ben Állapotok című könyve. Örkény-ösztöndíjas.

Polák Péter

MILYEN NEHÉZ

a szerveknek súlya van, de néha
ennél nehezebb a test.

gerincre akasztott fekete golyóként
képzem el magamban a rosszat.
megpuhul és leesik. valami megint
elszakadt. erre emlékezem.

én ha álmodok, akkor is csak
kövekről: otthon ülök, a kertben
a fák nehéz tengelyek, egy törött
gally csügg a föld a felé. így lóg
bennetek a szív, és alatta kispárna
a gyomor. neked ezt nem mondom el,
csak kitapintom. esetlenül reng a mell.

MENEKÜLÉS A FÉREGBŐL

a lépcsőfordulók a szelvényezettség emlékei.
valaki megérkezik. egy gyermek
épp pulóverébe bújik, és nem találja a helyes utat.
csak párhuzamos alagutakat lát. mint a lég-
és nyelőcső a torokban,
a gyermekkel egymáshoz simulunk.
aki most lát minket, azt mondja,
nem vagyunk különbözőek.
levesbe ért ruhaujjként cipeljük magunkkal ezt is.
hús évé keressük, hogy kik ugyanazok még velünk.
csak a húsig jutottunk.
az erek elindulnak a szívből és visszakanyarodnak.
az idegek elindulnak a gerincből és visszakanyarodnak.
csak a törött csont léphet ki a testből. a lépcsőfordulókban mindig
emlékezem, de nem akarok. folyton ismétlődik a test.

Polák Péter *(Miskolc, 1995)* Málik Roland-díjas költő, a Szöveggyár és a Gömbhalmaz tagja.
Budapesten él.

A KALAPÁCCSAL SZÉTVERT FEJ UTÓÉLETE

A kalapáccsal szétvert fejnek nincsen utóélete. Hacsaknem rátalálunk egy sajátos értelmezési mezőre, egy speciális kontextusrendszerre, amiben elfogadható és bizonyítható a hagyományos definíciókörben élettelennek titulált emberi fej továbbélése, akkor igen, akkor lehet a kalapáccsal szétvert fejnek utóélete, de mi most itt nem óhajtanánk időt pazarolni rá, hogy e párhuzamos világot, az olvasó számára e még nem létező teret megalkossuk, plasztikussá tegyük, nem, a kalapáccsal szétvert fejről nem is fogunk többet beszélni – legyen elég annyi, hogy van ilyen fej, illetve volt a Hunyadfalvi utca 19. szám alatt, míg el nem szállították onnan, a bérház alagsorából, a ház közösen használt gyerekkocsitárolójából; itt bújt meg a fej ideiglenesen egy CBA-s zacskóban; egy műanyag bobot borították rá, nyár lévén kicsi esélyét látva annak, hogy az alatt az egy-két átmeneti óra alatt bárki is birizgálni fogja a téli sporteszközt; Kocsis Péter (10) a bob tulajdonosa, kék a bobtest, narancssárga a két fogantyúja, melyeket ha egyidejűleg ránt meg Kocsis Péter (10), vagy bárki más, ki a bobot télen, havon, lejtőn, rendeltetésszerűen használja, farolósos fékezést idéz elő, mely során Kocsis Péter (10), vagy bárki más, ki a bobot télen, havon, lejtőn rendeltetésszerűen használja, jó eséllyel gurul ki a bobtestből, mely, mint mondtuk, kék. Erről ennyit. Ja, és még valami: azt sem kívánjuk részletezni, hogy a kalapáccsal szétvert fej miként vált el később a testtől. Elvált, kész, nyugodjunk bele. Aki mégis kíváncsi a

mikéntre, javasoljuk, hogy szerezzé be az akkori újságokat, bármelyiket, mindegyik beszámolt róla, az online média is kivesézte a történetet hatásos szalagcímek alatt (mint amilyennel ezt az írást is elláttuk; holott, látják, nem is a kalapáccsal szétvert fej utóéletéről beszélünk, ha azonban azt a címet adtuk volna, mely közelebb jár a szöveg tartalmához, mondjuk Egy kalapács napjai, lényegesen kevesebb olvasót vonzana történetünk), neveket, indítékot, bűntársat említve, hirtelen felindulás satöbbi satöbbi, mindenki ismeri, miből állnak össze az ilyen jellegű tudósítások, viszont akit a dolognak valóban csak ez az aspektusa izgat, annak azt tanácsoljuk, de komolyan, most azonnal hagyja abba az olvasást, és írja be a keresőbe azt a néhány kulcsszót, amit a fenti szövegrészből könnyedén kimazsolázhat, azok alapján rá fog lelni minden gyomorforgató részletre, amit keres. Kész. Erről egy szót se többet. Hanem beszéljünk a kalapács utóéletéről. Mert annak van/volt utóélete. Lássuk, mi történt vele az után, hogy a fejen található száj által megformált féltékenységi monológ harmadik mondatát követően szétverte a fejet? Utána a kéz, mely a szerszámot többször (állítólag tizenkétszer) lendületbe hozta, letette egy dohányzóasztalra, melyre előtte sötét színű rongyot terített, gondosan, talán túlságosan is vigyázva, luxusszállodákban szokás így felhúzni az öblítőillatú, friss lepedőt az ágyra, sehol egy redő, sehol egy hupli, ezen feküdt a kalapács, erre csurgatta azt a pár csepp vért, ami a fejét (mármint a kalapács fejét) csiklandozta. Hagyták pihenni. Jól is esett neki a semmittevés – igénybe vette, kimerítette a minden korábbi megbízatásától merőben eltérő munka, ahogy manapság mondani szokás: kívül esett a komfortzónáján. (Egyszer már rávették valami furcsaságra, beszorult a mosogatógép ajtaja, odabent rekedt az összes konyhakés, ővele, a kalapáccsal szaggatták fel a pizzát.) Nagy volt a tüsténkedés a dohányzóasztal körül, két láb gyors tipegése, a kalapács azonban nyugodtan szenderegthetett egészen a legközelebbi említésre méltó eseményig, a fürdetésig. Mindaddig sosem élt át hasonló élményt. Ha tisztították is, csak elnagyolva, lezser kézmozdulatokkal, lehúzták róla a port, letörölték a vakolatszemcséket, aztán visszadobták a helyére, a szerszámosládjába, a slank fúrófejek közé. Most két kéz úgy megfürdette a konyha mosogatótálcajában, mint egy befogadott kóbor cicát. A szellőzőlikakkal ellátott gumimarkolat volt az első, azzal kezdték, rajta az árcédulamatrixa semmivel sem eltávolítható maradványával, az vegyszerrel se jön le, most se jött, bár ez most nem volt cél, a szivacs dörzsös fonákjával végigsúrolták a szerszám fogásának teljes hosszát, az agresszív sörték kíméletlenül karcolták a gumihengert. A markolat fölötti sárga nyél következt, rajta még egy matrixa közvetlenül a kalapácsfej alatt, a kalapáccsal kapcsolatos tudnivalókat nyomtatták rá makacs, mindennek ellenálló festékkel, súly 400 gramm, származási hely Kína,

tizenhárom számjegyből álló vonalkód. A kezek bekapcsoltak még egy szivacsot meg egy erősebb súrolószert a műveletbe; a fürdetés alapvetően szeretetteli ápolás, figyelmesség, kényeztető pancsi, az embernek legalábbis ez az elképzelése róla, hát ebből nem sok jutott a kínai számszámnak... és még csak most jött a kalapácsfej! Előkerült a dörzspapír, a smirgli, kíméletlenül kaparta, reszelte vele a kéz a kalapács élet, és amikor úgy tűnt, hogy végzett, újra nekikezdett, előlről, majd pedig, megkérdőjelezve eddigi munkája alaposságát, a mosdatást is újrakezdte. Utána egy másik rongyra fektette, de ne is nevezzük rongynak, megalázó ugyanazzal a címkével ellátni, mint előző fekhelyét, a sötét, véres anyagot, ez egy szép fehér konyharuha volt, emberi léptékkal szaunalepedőnek felelt meg, ezen fújta ki magát a kalapács a fürdő és a masszáz után. De úgy is lehetett rá tekinteni, valamivel pesszimistább nézőpontból, hogy ez egy halálos ágy, angyali színe már a mennyországot idézi, a rajta fekvő megtisztított test az élet peremén billegve tétovázik, még nem döntötte el, érdemes-e hagynia, hogy vigyék, vagy vegyen erőt magán, és ragaszkodjon kialakulóban lévő életéhez. Na, de ne kalandozzunk el, vegyük a kép legprózaibb jelentését: száradt a kalapács, vízcseppeket hullajtva a konyharuhára. Közben a kéz már bútorokat mozgatott, zacskókat, zsákokat zörgetett, ajtókat csapkodott, a lépcsőházra nyíló ajtót többször bevágta, hosszú ideig folyatta a vizet a zuhanyozókabinban, és mintha egy nagy teljesítményű elektromos berendezést is működésbe hozott volna, teendői úgy lefoglalták, hogy egy óra alatt nem jutott eszébe a kalapács. De miután a hatvan perc eltelt, vagy valamivel több is, visszatért hozzá (amiben, lássuk be, nincs semmi váratlan, az volna a meglepő, ha e rendkívüli napon, melynek alakulásában meghatározó szerephez jutott a kalapács, egyszeriben megfeledkeztek volna róla), ezúttal síkesztyűben ragadta meg a kéz, ugyanaz a kéz, a magasba emelte, a konyhai ablakon beömlő fényben megforgatta, kapirgálta, simogatta, vélhetően a rendhagyó munka rajta ragadt nyomai után kutakodva, de nem talált ilyet. Az előszobába hurcolta, ott megállt vele, lóbálta, inkább idegesen, semmint játékosan; hosszú percek teltek el itt látszólagos tétlenségben, aztán a lábak a raktárnak használt cselédszobába meneteltek, a kéz a porosodó kanapé alá tolta a kalapácsot, ám ez csak rövid ideig tűnt jó ötletnek, hamarosan kiszedte onnan, és végül eredeti otthonába, a számszámládába helyezte a kalapácsot, gondosan a fúrófejek közé tolta, ezzel a megoldással is lett kifogása, túl szabályosra sikerült, kivette hát a kéz, és mímelt könnyedséggel dobta vissza ugyanoda, a fúrófejek a kalapács súlyától szétrebbentek. A kézhez tartozó test mélyéről nagy sóhaj szakadt fel, a kézhez tartozó kar tövéből csípős izzadságszag párologott. Még aznap, vagy talán már elmúlt éjfél, tehát másnap,

mindegy, lényeg, hogy egy váratlan pillanatban, éjszaka, a kéz még egyszer kiráncigálta a kalapácsot a helyéről, még hozzá a céllal, hogy újra megfürdesse, szivaccsal, ronggyal, kesztyűben, vegyszerrel, de a húzásokból már hiányzott az erő, a kézhez tartozó test a nap során kimerült, most a szárításnak is csak egy gyorsított módjára volt képes, csöpögtetés helyett gépi szárítás, a hajszárító hőmérsékletszabályozóját a lehető legforróbbra, a sebességfokozatot viszont a legalacsonyabbra, leghalkábbra állította, nem kívánta volna az éjszakai „hajszárítás” hírére. És lazán vissza a fúrófejek közé, a hanyagság látszatát keltve. Hat nap csönd következett a kalapács életében, a régi kerékvágásba visszazökkenés nyugtató ígérete, amikor is egy gumikesztyűbe bújtatott idegen kéz előrántotta a szekrényből a számszámládát, vadul feltépte a zárját, a házilag eszkábált műanyag csatféleséget; a nyitott ládába betekintett sok szempár; ha a számszámok látnának, ha rendelkezének a látás képességével, olyasféle kép tárult volna a kalapács elé, amilyennel a földön fekvő ember szembeül, amikor a kezébe nyomnak egy fényképezőgépet, hogy készítsen felvételt a fölé hajló barátokról, a kör formációt alkotó fejekekről. A kalapács egy átlátszó nejlontasakba került, a nejlontasakra pecsét, a kézre, mely hat nappal korábban a kalapácsot (állítólag tizenkétszer) lendületbe hozta, bilincs. Az egész számszámládát lefoglalták és elszállították további gumikesztyűs kezek, hogy egy csendes, hűvös laboratóriumba juttassák tüzetes átvizsgálásra. A nejlontasakba zárt kalapácsot, miután felvették a bűneljegyzekekbe, elnevezték bizonyítéknak, aztán a rendőrkapitányság egyik szobájának íróasztali fiókjába fektették, a nyomozást végző rendőr revolvere és rendőrigazolványa közé. Legközelebb a bíróságon látott világosságot. A bíró tudálékos ábrázattal hümmögött fölötte, de mivel nem sok néznivaló van egy zacskóba pottyantott kalapácsra, és a bírónak muszáj alaposnak mutatkoznia (meg az időt múlatnia), egymás után többször elolvasta magában a makacs, mindennek ellenálló festékkel rányomtatott tudnivalókat, súly 400 gramm, származási hely Kína. A tárgyalást követően a kalapács visszakerült a rendőrségi szoba asztalfiókjába; a hivatalos eljárás szerint azonnal törölniük kellett volna a bűneljegyzekekből, és át kellett volna adni annak az embernek, aki az ítélettel végződő tárgyalások után a bizonyítékok megsemmisítését intézi, ám ezek a lépések elmaradtak. Mert a rendőrnek, jelentős túlórából hazakészülődvén, eszébe jutott az ígérete, melyet a kisfiának tett: reggelre odavarázsolja az előszobába Reich Károly Retekorrú király című rajzát képkeretben, nem halogathatta tovább; a gyerek születésnapjára kapta a rajzot, három hét telt el azóta, a kép még nem került föl a falra. Otthon nem volt szög, nem volt kalapács, illetve volt, de eltűnt, kölcsönadták valakinek vagy elkeveredett, nem emlékezett rá a rendőr. A mobiltelefonjára pillantva leolvasta a pontos időt, a

barkácsáruház már zárva, márpedig a feladatot teljesítenie kell, nyomatékkal ígérte a gyerekeknek, hogy reggelre fent lesz a kép a falon. Ránézett a szobája szürke falán függő színehagyott képre, tengerpart, naplemente, minden második szobában ez a kép lógott, egy nagyobb kontingenst rendelt belőle a kapitányság úgy 1980 környékén, azóta porosodnak a falakon a megfakult álmok; a rendőr leakasztotta a szögről a képkeretet, a szöveget körömmel kihúzta a falból, a lepecsételt zacskót kivette a fiókjából, feltépte, a kalapácsot magához vette, és sietve távozott a kapitányság épületéből. Hogy a gyerek fel ne ébredjen, halk, pici ütéseket mért a szögre a kalapáccsal, közben eszébe jutott, hogy egy cipőtalppal is elboldogulna, maradhatott volna a fiókban a kalapács, most már mindegy. Beverte a szöveget a falba, ráakasztotta a Retekorrú királyt. Hát így szállt át a kalapács a rendőr családjának tulajdonába... előkerült közben a régi is, kiderült, a gyerek csente el, dolga volt vele a kertben, de a rendőr nem érezte szükségét, hogy az egykori bizonyítékot visszacsempéssze a hivatalos eljárási rendszerbe. Otthon senki se firtatja, honnan az új számszám. Megszokták, szeretik, használják. Most például a rendőr feleségének van szüksége rá, a lépcsőházi virágállvány mellől kurjantja el magát:

- Kicsim, hozd már ide a kalapácsot!
 - Melyiket, szívem?
 - A 400 grammos kínait.
 - Hozom, szívem.
- Súly 400 gramm, származási hely Kína.

Borda Réka

BÁRÁNNYÁ VEDLENI KARODBAN

ha tudnál vezetni, most mondanám, hogy kanyarodj balra.
a mell befordul a fal felé, te utána. ha leszünk valakik,
emlékeztess rá, hogy mégsem tudjuk meg soha egymás nevét.
a hajam belecsúszik a szádba. őszintén, nem értem,
miért nincs bajod ezzel a lóversennyel, és velünk,
akik állatok módjára dugunk esténként egy kerti széken.
ennél csak a gyilkolás utáni pillanat rosszabb,
amit a szemgolyó rögzött fekélyeként képzelek el.
minek tiltakozzak, ha minden mondatomban valaki más
a szó jelentésén változtató igekötő. köhögésem elejtett bégetés.
a nagy váltás tett minket akaratlan szélkakassá.
kiköpöd a hajam, vízért nyúlsz. elrendezem magam a kiflidben,
amit ilyenkor fektetett hintának gondolok, és visszarángatom magamra
testnedveiddel száradó bőröm. laktató a csend. elernyedsz. követlek.

Maros András (Budapest, 1971) író. Legutóbbi kötete: Kávéházi pillanatok (2015).

Borda Réka (Szeged, 1992) Budapesten él. Versei megjelentek többek között a Műútban, a Bárkában és az Élet és Irodalomban.

Szabó Márton István

SZUPERNOVA

Aztán szeptemberben megint sokat
álmodtam rólad. Megálmodtam
egy szeretkezést veled,
annyi év után egy új találkozót,
mindent, az első, véletlen csókot egy teremben,
hogyan megvárlak a mosdó előtt, amíg végzel,
ahogyan újra felfedezem
majdnem unalmas, kissé kopott tested,
a hajad az arcomban, és a végét,
ahogyan most te magyarázod, hogy miért
nem tudsz már soha többé velem.
Aztán a húgom mondta is, hogy
nemrég látott az utcán, nagyon szarul
nézel most ki. Nem hittem neki.
És akkor, ebben a fiktív, utópisztikus
remekműben, ami az életem,
a kamerába fordulva tette föl a kérdést
a show-mester: De vajon tudják-e önök,
hogyan mennyit ér egy gyerekkori szerelem?
– és én bekiabáltam hogy semmit,
semmit, mint egy kiegészített szupernova,
mint a szuperlatívuszok, amikben
elfelejtettek beszélni.

Kőrösi Zoltán

GERINC

Eleinte tényleg csak nevetni lehetett, hogy még egy olyan egyszerű és
máskülönben odafigyelésre se méltó dolog, mint a fenéktörítés, hirtelen
milyen megoldhatatlan nehézséget jelentett. Vagyis hát nevetett volna. Napok
óta fájt a dereka, az igaz, de hogy ez történik majd, arra nem számított. Ráadásul
az addigi tompa fájdalmak, s az addigi tréfák után így, minden átmenet
nélkül! Mert kibotorkálni, leülni, elvégezni, ezek még csak igen, óvatosan, de
azért mondhatni, ezekkel nem volt gond, hanem aztán abban a pillanatban
hátranyúlni, döbbsent rá, az más, az olyan hirtelen és élesen a derekába nyilalló
fájdalmat okozott, hogy nem is merte újra megpróbálni.

Tegnap még igen, aztán már nem.

Ott ült a kagylón, összegörnyedve, könnyes szemmel, s elhinni se akarta,
hogyan segítségre szorul. Mi lenne, jutott az eszébe, ha a másik kezével próbálná,
miért van így, hogy az ember az automatikusan elvégzett dolgokat képtelen
tudatossággal helyettesíteni, ő például hiába akarja a bal keze helyett most a
jobbát használni, sutának érzi magát, ráadásul még nagyobb volt a baj, mint
ahogy eleinte gondolta, mert erre a mozdulatra is a derekába hasított a fájdalom.

Elakadt a lélegzete.

Hogyan lehet ennyire durva ez az érzés, hogyan lehet, hogy ennyire
kiszolgáltatott lett, ő, éppen ő?

Most már mozdulni se mert, aprókat és kapkodón lihegett, vigyázva, nehogy egyetlen mozdulattal, óvatlansággal újra fájdalmat okozzon önmagának. Hosszú percekig ült így, míg érezte, ahogy a combizmai remegni kezdenek a fáradtságtól. Inkább segítséget kér, döntötte el, s kiáltott is a feleségének, jöjjön, mentse ki a szorult helyzetéből.

Hálás volt neki, hogy amikor elmondta, miért hívta, a felesége, ha megijedt is, nem mutatta, inkább nevetett, azzal a kedves nevetéssel, jutott azonnal az eszébe, amivel valamikor a gyerekeiknek tudott megbocsájtani, bármit törtek el, bármi rosszat tettek. Nevetés, kérdés és beszélgetés volt ez egyszerre, mindent egybevéve a megnyugtató jelenlét kinyilvánítása, s valóban, ahogy egykoron a két fiuk gondozásánál, most ugyanúgy, ugyanazzal a célszerű és habozás nélküli mozdulattal hajolt föléje is, a kezében volt a papír, s a másik kezével megemelte őt a hóna alatt.

– Na, látod – mondta az asszony. – Gyere, babám.

Felsegítette a nadrágját, utána húzta le a vizet, úgy, hogy akkor se engedte el a férfit, támogatta és tartotta.

Így botorkáltak vissza a hálószobába is, ahol az asszony bármi kérdés nélkül lehúzta az ágytakarót, megigazította a párnát, majd lesegítette a férjéről a nadrágot, s lassan, puha óvatossággal az ágyba fektette őt.

– Pihenj – simította meg a férfi homlokát. Most nem nevetett, komolyan nézett, mint aki tényleg átérzi a rémületes fájdalmat, de pontosan és biztosan tudja azt is, hogy miként mulassza el.

– Köszönöm – mosolygott a férfi.

– Most már jobb?

– Igen, most már jobb.

De nem volt, s nem is lett jobb: a fájdalom, ami ott, a vécékagylón olyan alattomosan hasított belé, most, a pihenés és mozdulatlan várakozás alatt is vele maradt. Igaz, ha vigyázott, akkor nem élesen szúrt, de ez már nem a korábbi, szinte otthonos, megszokott szenvedés volt; a fenyegetése nyilvánvaló lett, mint ahogyan az is, ezt nem tagadhatta le maga előtt, hogy már az emlék is, ahogyan elakadt a lélegzete, s könny futotta el a szemét, már ez a visszaidézett, s folyton visszaidézett érzés is megalázó félelemmel töltötte el.

– Megoldjuk – mondta a felesége, és mosolygott.

Ő pedig megpróbált visszamosolyogni rá, de közben egyre csak járt a fejében, hogy ne törhessen rá a fájdalom, hogy úgy feküdjön, olyan mozdulatlanul az ágy gödrei, a paplan és a matrac biztonságában, úgy feküdjön, hogy ne kelljen a vécén átélt rettenetre gondolnia.

Egyszerűen nem tudta kiverni a fejéből a gondolatot, hogy nem is szabad erre gondolnia, más se járt az eszében, mint a rémület, hogy mi lesz, ha újra át kell élnie a derekába hasító fájdalmat.

Ha most keveset eszik is, ugyan, mit segíthet az? Akkor is ki kell mennie előbb-utóbb, sőt, emlékezett rá, azon ritka alkalmakra, nem sokszor fordult elő az addigi életében, amikor valamilyen ok folytán egy napig nem evett, mennyire felgyorsult aztán az emésztése, valóságos hasmenés tört rá, aminek most persze a gondolata is ijesztő volt, a koplalás nem lehet megoldás, főként, ha a visszajára fordul, s éppenséggel gyakrabban kényszerítené a mellékhelyiségbe.

És hálás volt a feleségének, tényleg hálás, de hogyan mondhatná ezt el neki?

Nem szoktak ők ilyesmiről beszélni, illetve szoktak ők mindenről, de nem igazán beszélgetni, sokkal inkább az egykor köztük volt, s mindvégig megőrzött viszonyoknak megfelelően ő, a férj szokott alaposan és részletekbe menően, tanárosan magyarázni. Hiszen az volt, többek közt a majdani felesége tanára is, a legkedvesebb és legszigorúbb, a legokosabb és legtörődőbb tanár úr, ő szokott rávilágítani a dolgok okozatára és összefüggéseire, következményeire és kiterjedésére, ráérősen és vissza-visszakérdezve, hogy fogva tartsa a hallgatója figyelmét, s egyúttal ellenőrizze is az előadása eredményeit, játékosan és komolyan, hol így, hol úgy.

De lehet-e kimerítően és okosan beszélni a háláról?

A fájdalomról se lehet és a háláról se.

Arról, hogy milyen kiszolgáltatottá vált. S arról, hogy ebben az elesettségében még tanácsot se adhat a feleségének, holott éppen az ő testéről van itt szó, az ő fájdalmáról és durva szenvedéséről. Vagyis, ha valamikor, hát itt volna a helyzet, hogy első kézből, mint a legilletékesebb beszéljen. S mégsem, mégsem.

Izzadt a tenyere, és érezte, ahogy a mindaddig hűvös ágynemű nyirkos lett a teste alatt.

Nem feketet az ember mozdulatlanul, hiába akarna, nincsen fárasztóbb, mint a mozdulatlanság, lehetetlen, mint a gondolatlanság.

Hol halkabban, mintha már meg is állna, aztán meg ordító tolakodással kattogott a falióra.

Sütött odakint a nap, biciklisurrogás, távoli nevetés hallatszott be.

Undorító nemtörődömséggel zakatolt az a langyos, semmiféle, kinti világ, magasról tett az ő szenvedésére és félelmére.

Az a rohadt templomi harang is egyre hangosabb.

Kattog ez az egész, nincsen, aki lecsendesítse, nincsen, aki rendben tartsa, nincsen.

Viszont a felesége tényleg megtalálta a megoldást: délután jött meg, s egy nagy csomag pelenkát szorongatott a hóna alatt.

- Pelenka? Az kizárt dolog.
- Babám, semmi nem kizárt.
- Ne szólíts a babádnak, nem vagyok a gyereked.
- Dehogynem, most egy kicsit az vagy.

S lám, az asszony tényleg úgy viselkedett, mintha a gyerekéről gondoskodna: pontos, gyengéd, de határozott mozdulatokkal húzta le róla a pizsamát, s máris bebugyolálta őt, ráadta a ragasztócsíkokkal rögzíthető pelenkát.

- Így ni, babám.
- Ne nevedd!
- Látod, hogy nem nevettem.

A pelenka tényleg jó szolgálatot tett, s ahogy a felesége ki tudja, miként, de megtanulta fél kézzel, türelmesen forgatni és emelni, bebugyolálni és megtörölni őt, ő megtanulta mindezt, ha nem is humorral, de valami elnézéshez hasonlatos bágyadtsággal elfogadni és elviselni. Minden nap azzal a bizodalommal ébredt, hogy enyhül a fájdalom, s minden nap egyre erőtlenebbé vált. Ahogy gyengült a sok fekvéstől a teste, úgy gyengült az ellenállása is az orvosi vizsgálattal szemben.

- Húszéves korunktól fogva évente egy-két százalékát veszítjük el a testünk izomzatának – mondta a feleségének.
- Igen? Nagyon érdekes.
- Húszévesen te még nem is ismertél engem.
- De huszonkét évesen már igen – mosolygott az asszony. – Mit számít most már az a két év, nem igaz? Vigyázz, babám, most megfordítalak.

Különös lebegésbe süppedtek, összefolytak a napok. Éjszaka is sokszor felriadt, álomtalanul nézte az utcai lámpa bevetődő fényhasábjait a plafonon. Gykezett csendesen viselkedni, lassan nyúlt a könyvéért, halkán hallgatta a rádiót.

Hozzájuk csak nagyon ritkán érkeztek látogatók, így aztán az ismerőseik sokáig nem is tudtak a megváltozott helyzetéről. A városkában, az ő kedves és szeretett városukban őket mindig is a boldog és irigylésre méltó, elégedett házaspárként ismerték, akiknek, így tartották róluk, a megismerkedésük és szerelmük egykori romantikája kitarított a jelenig. Mind a két fiuk elköltözött a városból már rég, tekintélyes és családdal bíró fővárosi lakók lettek, akik az elfoglaltságaik okán ritkán tudtak csak hazautazni. Legalábbis így tűnt ez az ismerősöknek, hiszen ahhoz egyikük se volt eléggé bizalmas barát, hogy elpanaszolhatták volna, mennyire nehéz volt elengedni őket, mennyire nehéz

volt látni az örömeiket, ahogy az új, s tőlük egyre idegenebbé váló életükbe indultak, mennyire más már a gyerekekhez fűződő kapcsolatuk, milyen messze vannak. S hogy például évek múltán milyen érzés volt megtapasztalni, hogy a saját gyerekük idegenkedéssel, rosszállással fogadta, amikor megérintették, megölelték az unokájukat. Persze nem lett ebből vita sohasem, sőt, szóvá se tették a fiuknak, vagy a menyeknek. Az ember még a saját testéről se beszél, nemhogy efféle homályos rossz érzésekről, de ha szavak nem voltak is, nem lehetett nem észrevenni, az ifjú szülők mennyire próbálják elkerülni azt, hogy az elsőként született kislány, majd a kisfiú is felügyelet nélkül náluk maradjon.

- Igen, mintha féltették volna a gyerekeiket tőlük.
- Nem szerették, ha hozzájuk értek.
- Nem szerették.

Maradtak hát maguknak, egymásnak, udvarias boldogságban.

Maradtak az évtizedekkel korábbi létezésükben, amibe, mintha újra kezdtek volna az évek számolását, visszacsúsztak a második fiuk elköltözése után.

Vagy nem is újraszámolás volt ez, inkább időtlenség, vagy valami afféle, nyitott kapu egy füves, barátságos lankára.

Ki a fene akart volna itt fájdalmat?

A vécén történt lebénelása óta több mint két hét telt el, hol bizakodóbb, hol nekikeseredettebb várakozással, mire elmentek egy soron kívüli orvosi vizsgálatra, ahová a városkából származó régi ismerősük protezsálta be őket. A diagnózis egyértelmű volt: sérv, az egyik csigolya menti kitüremkedés okozta az elviselhetetlen fájdalmat, illetve, mutatta az orvos a felvételen is, a sok fekvés miatt immár a másik oldalon is műteni kell majd.

- Ez nem lehetett könnyű – csóválta meg a fejét az orvos.
- Nem – bólintott ő. – Még most sem az.
- Még szerencse, hogy ilyen jól tűri. Más már rég itt lett volna, a kórházban.

Megörült a dicséretnek, s hirtelen feltámadt benne a vágy, hogy mindent, a megdöbbenést, a fájdalmat, a kiszolgáltatottságot és az ébren töltött éjszakákat is elmesélje ennek a félig-meddig ismeretlen embernek, elmagyarazza a sok szenvedést, a tépelődést, a hajnalokat, amikor hanyatt fekvésbe dermedve mintha az emlékei is lassan megfagytak volna, egyre kevesebb olyan napot, mit napot, egyre kevesebb olyan órát és pillanatot tudott előbányászni az életéből, amit egyáltalán említésre méltónak gondolhatott. Az önsajnálattól sírás szorongatta a torkát.

– Ó, megoldottunk mi már nehezebb dolgokat is – mosolygott a felesége, és a kezét egy pillanatra az orvos karjához érintette. – Higgye el, doktor úr.

– Elhiszem, asszonyom – válaszolta az orvos, és a karját megemelve a mellkasához szorította az asszony kezét. – Ön gondozta?

– Én – bólintott az asszony. – Én.

Csinosan öltözött fel aznap, magas sarkú cipő és az a négyszögletes kivágású, szűk, kék ruhája volt rajta, amiben még jól látszott a fiatalkori karcsúsága, s a melle is erősnek, teltnak mutatta magát.

– Hát akkor önnek se lehetett könnyű.

A műtét jól sikerült, a harmadik napon a férfi már nemcsak felkelhetett, de erőltetnie is kellett, ezt az orvos mondta, ideje újra gatyába rázni azokat az izmokat, mert nagyon elszoktak már az erőfeszítéstől, rég nem dolgoztak semmit.

– Gatyába?

– Úgy valahogy.

Próbálkozott is, illetve próbálkozott volna, elvégre szófogadó, de legalábbis kötelességtudó volt, és ha egész életében, a hétköznapokban meg tudta tenni, hogy betartotta a szabályokat és elvégezte a feladatokat, miért lett volna más betegként, legalábbis így gondolta el, csak hogy a félelem, a fájdalomtól való rettegés újra és újra erősebbnek bizonyult nála, felkelt volna, de mozdulni se mert, felült volna, ám a félelem megbénította, kibotorkált volna a vécére, de ha eszébe jutott a derekába hasító fájdalom, rögtön elhessegette még a gondolatot is, így aztán nem hogy mozdult volna, nem, azt persze, hogy nem, inkább minden szégyenérzetét elveszítve hagyta, hogy a nővérek nyissanak rá, a gombot nyomogatta, és segílyt kérően nézett, szavak nélkül, csak nézett, segítség, kedves, segítség.

Amúgy is sokkal csendesebb volt akkoriban már.

Nem beszélt, s főként nem magyarázott, inkább csak néhány szó, ha muszáj volt, amúgy meg jobb a csend, a hallgatás.

Miért mondana bármit is.

S miről beszélhetne nekik?

Mit tudják ezek?

Nem tudhatja azt más, milyen nehéz a felkelés, micsoda kín a száraz.

A felesége az első két napon, a műtét napján s az azt követő éjszakán bent aludt a kórházban, az ágya mellé tolt fotelban. Aztán kétnaponta jött látogatóba, délelőtt érkezett, néhány órát maradt.

– Látom, voltál fodrásznál is.

– Szép idő van kint, majd meglátod, ha újra sétálsz.

– Sétálni?

– Hát persze.

– Még mindig a babád vagyok?

– Hát persze, tudod, hogy az vagy.

A kórházból egy hét után egy egyházi fenntartású rehabilitációs intézetbe vitték át, nem értem, miért ilyen lassú a gyógyulás, ráncolta a homlokát a műtétet végző orvos, a leletek alapján magának már rég sétálnia kellene.

– Sétálni?

– Hát persze.

Ezerforintosokat rakott a Biblia lapjai közé, és megkérte a nővérkét, aki éppen soros volt, hogy olvasson föl neki egy passzust.

Két hét alatt többen értek a fenekéhez, mint addig egész életében.

Az egyik nővér, egy fehér bőrű, szőke, kövérkés, rózsaszín arcú fiatal nő volt hozzá a leggyöngédebb, legalábbis, ami a fenéktörlést illeti, úgy érezte, ez a nővér csinálja a legjobban. Még jobban is, mint ahogyan a felesége csinálta.

– Maga igazán ügyes.

– A gyakorlat teszi – mosolygott a nővér.

– A gyakorlat az fontos, ez igaz.

– Maga tanár volt, ugye?

– Hogy? Ó, igen, tanár voltam.

Lassan, nagyon lassan lábadozott.

A felesége azt mondta, hogy a gyerekeik szívesen meglátogatnák, de az orvos szerint úgyis nemsokára hazamegy, jobb lesz majd otthon. Ott sokkal könnyebb beszélgetni is.

– Beszélgetni?

Amikor hazaengedték, a felesége jött érte az autóval.

– Nem is emlékeztem rá, hogy milyen jól vezetsz – mondta az asszonynak. – De azért csak óvatosan, vigyázni kell a zökkenőkkel.

– Vigyázok, nem kell folyton mondanod.

Pelenka már nem kellett több, de a törlést még nem merte megpróbálni, inkább megkérte a feleségét, hogy segítsen a tisztálkodásban.

– Hogyne – mondta az asszony, és mosolygott. – Hogyne segítenék.

– Te vagy a legkedvesebb és a legügyesebb – mondta az asszonynak.

– Hát persze – bólintott a felesége.

Két hét múltán már biztonsággal mozgott a lakásban, sokat feküdt ugyan, de gyakorta felkelt, s miközben a felesége végezte a házimunkáit, ő hosszan elmagyarázta a műtét minden apró részletét, a kórházi és a rehabilitációs szokásokat, aztán meg, akárcsak régen, az újságcikkeket, a tévéhíreket, mindazt,

ami az első pillantásra ugyan bonyolultnak hatott, ám, ha ő mondta el, olyan pontosan és érthetően világosodott meg, akár a régi tananyagok az iskolában.

– Nem is olyan rossz ez így – gondolta. – Kicsit megijedtem, az igaz, de most már nincsen semmi baj,

Szerette ezt: úgy, ahogy volt, pizsamában, köpenyben odaült a felesége mellé, beszélt neki, tanította, s közben nézte, ahogyan az asszony főz, a ruhákat teregeti.

Akkor is köpenyben volt, még délután is, amikor nézte, ahogy a felesége összecsomagol. A szürke kisbőröndbe pakolt, kevés ruhát vitt magával, és kendőt kötött, pedig azt soha nem szokott. Szoros kis csomó billegett az asszony álla alatt, mintha fel akarta volna kötni, hogy meg se tudjon szólalni, s a kendő tényleg összenyomta, keretbe foglalta az arcát, talán attól lettek élesebbek a vonásai, élesebbek és fiatalabbak, mint ahogyan emlékezett rájuk.

Vagy mintha dühösnek látszott volna.

De hát miért haragudhatott?

Nem mondta el, csak annyit szólt: elmegyek.

– A bűdös, rohadt életbe – válaszolta az asszonynak, de csak akkor, amikor az már behúzta maga mögött az ajtót.

Aztán még annyit mondott hangosan: hát akkor mostantól majd magamnak kell kitörölnöm, nincs mese.

Óry István

HETISZAKASZ

Nagymamának

Látogatásaimnak száma ritkul,
akár testedben a csontszövet.
Mert mindig csak az apámról kérdezel,
a fiadra már nem is vagy kíváncsi.
Én pedig régóta nem állok szóba egyikkel se.
Majd a szélesebb gyümölcsfák felől kérdezel,
pedig jól tudod, gyerekkorom óta riasztanak
az előszoba hűvös szentjei.
A konyhából hallgatjuk a bútorok
bennfojtott lélegzetét,
miután elmegyek, csendes tavakká mélyülnek
a megüresedett gyerekszobák.
Gyertyát gyújt,
szemei barna imakönyvek,
a templom harangja üti fel tekintetének keményfedelét.
Mozdulataiban nem létező éjszakák
örökös készülődése,
tétova áldásai elakadnak az áhítat peronján.
Imái fényesek és hidegek, mint egy őszi,
ködös reggelen megszakított vonatindulás.

Kőrösi Zoltán *(Budapest, 1962)* rémisztően sok könyvet írt, pedig olvasni jobban szeret, mint írni. Felesége van és fia, sőt, most már egy kutyája is. Mindegyikük miatt sokat sétál, viszont szívesebben írja, semmint éli a könyveket.

Óry István *(Székesfehérvár, 1988)* az ELTE-n végzett egészségfejlesztés szakon, jelenleg egy civil szervezetnél dolgozik projektvezetőként.

Acsai Roland

SKANDINÁVIA REPRISE

Egy ember áll minden fa mögött,
Minden fűszál mögött egy isten.
Minden tóban egy bolygó köröz,
És pikkelyektől csillog minden.

A templomokban bálnák élnek
És legelnek karcsú szarvasok.
Voltam én is bálnaének,
Most úgy vagyok ott, hogy nem vagyok.

Acsai Roland *(Cegléd, 1975)* Radnóti-díjas költő. Legutóbbi kötete: Hajnali kút (2011).

Lukács Flóra

ÉVAD. UTOLSÓ.

Mint párnába vágódó fej súlyától a por,
úgy csapott meg a múltja.
Néztük apja koponyáját a polcon,
mint Schillerét Goethe,
vagy Shakespeare valaki másét.
Farkaszemet néztünk.
Fénylett kettőnkön, ami palakék.

Patáit keresztbe téve hátradőlt a lépcsősoron,
frissen belőtt mellpiercingjén, a fekete necc felső alatt
meg-megcsillant a reflektor.
Rágyújtott, egyre rúgta maga alatt a sivatag vörös homokját.

Hullazsákkal borított színház,
egy oszló hullá hátára állva néz most.
Forog körülötte a villanófény,
isten-torzók formáit veszik fel a fák.

A MEGNYÚZOTT BERTALAN APOSTOL

A festmény testszínház.
Kontraposztban viseli, mutatja magát a vörös,
lenyúzott bőr, a vállára vetve inkább dísz,
lőtt vadat tartanak így.
Másképpen meztelen.
A vércsepp jelzésértékű mellbimbó.
Ördögfarokká válik a kés a mozdulatban,
lényé a szent.

Lukács Flóra *(Budapest, 1992)* Miskolcon nőtt fel, jelenleg a PPKE BTK-n tanul.

Álltam az ajtaja előtt. Pont, mint hat éve. Kinyílt az ajtó, és kilépett rajta Paul. Nem sokat változott. Talán hosszabb lett a haja, de a fülét így sem tudta eltakarni. Egész nagy fülei voltak. Kissé meglepődött, amikor meglátott, de biztosan a ruhám miatt.

Amikor elmondtam neki, hogy hat éve legalább háromnaponta rá szoktam gondolni, már nem tudott mit mondani, mert eldőlt a parkettán, és kis patakban elindult az ingujján a vér.

A következő utcában lakott Frank. Felszaladtam a lépcsőn. Megnyomtam a kapucsengőt, és elmondtam neki, hogy havonta egyszer azon szoktam gondolkozni, hogy miért nem mentem el vele táncolni, amikor három éve akart velem.

– Lemegyek – mondta, és lejött. Kicsit álmosnak tűnt az arca, de még így is világitottak a szürke szemei, mint régen.

– Erre most mit mondjak? – kérdezte, és én mondtam, hogy semmit. A cigisdoboz kigurult a kezéből, ő pedig nekizuhant a falnak, nagy piros csíkot hagyva maga után.

Sietnem kellett, mert John öt utcával arrébb lakott. Fogtam a szoknyám alját, hogy nehogy koszos legyen, és úgy szaladtam végig a meleg aszfalton.

John anyukája kint locsolta a virágokat. John anyukájának a mézvirág volt a

kedvence. Megkérdeztem tőle, hogy van, és itthon van-e John. Mondta, hogy szól neki. És ott állt előttem John. Vele volt a legnehezebb. Mosolyogva kérdezte, hogy mi újság, és megdicsérte a ruhámat, mint mindig. Azt is mondta, hogy jól áll a fehér. Hirtelen átfutott az agyamon, hogy inkább maradok teázni, mert az anyukája épp főzött egyet.

– Ne haragudj, de csak azért jöttem, mert pont tíz éve vagyok beléd szerelmes – mondtam, és egy pillanatra habozni kezdtem, de akkor már késő volt. John ugyanúgy elfeküdt, mint előtte Frank.

Ránéztem a templomóra, és már rohantam is, mert késésben voltam. Gyorsan még útba ejtettem Tomot, akit négy éve a parton láttam meg, és azóta nem tudom őt kiverni a fejemből. Meg Dant, akire minden szilveszterkor gondolni szoktam, mert egyszer beszéltem vele egy szilveszteri buliban. És még Fredet, és Olivert is.

Berohantam a templomba, bedobtam a kést az egyik pad alá, és letöröltem a kezemről a vérfoltot. A nővérem a sarokban állt, kérdezte, hogy hol voltam ilyen sokáig. Mondtam, hogy most már kezdhethük. Feladta rám a fátylamat, végigmentem a sorok között, és igent mondtam Jake-nek.

Murányi Zita

AZ ÉG SZÉLÉN

álltunk és néztük a felhők gömbölyű hasát
ez kéthónapos lehet mint a zivataros ég istentől is terhes
mondta egyikünk de nem mozgott
a száj és az a kismadár ahogy leküzdve a légellenállást
följebb szállt hogy magasabbról nézze dániát
eszünkbe jutott a repülő a sínek és a vonat
ami keresztülrobogott Koppenhágán
orrunkban éreztük a bűdös sajt meg a
fekete kenyér de az is lehet csak az érett kovász szagát
míg az öregasszony
térdéhez szorította a kibontott szalvétát
ráncos kezünkön figyeltük a rovátkák
mozgását a hajnali szél a szerelvény résnyire húzott ablakán kért bebocsájtást
ez volt az utolsó falat a felhők mint a fehérpenészes sajt olvadtan
távolabb csurogtak ott álltunk ahol két világosság között
utat tör magának a nap beborítja a síneket és a sárga házfalak
árnyékot festenek egy idegen város madártávlátának
gondolatban egy sereg kormosfejű cinege közt osztottuk szét a közelgő délutánt
aztán kicsivel később lenn a földön amikor lángba borult egy dán ablak hogy
világa maradhasson az éjszakának egyszerre éreztük üresnek és elhagyatottnak
az eget és az otthonunkat ezt a viruló európai perspektívát
két ágat egy koppenhágai fán
ahogy egyre élénkebb csicsergésbe fogódzkodnak és kicsivel közelebb
hajolva egymáshoz reggelre
újra lombjukba fojtják
a távolság fogalmát csak az marad ami keresztülszel minden országhatárt
az a hosszú fekete korlát a honvágy
ha megtántorodnál.

Pál Dániel Levente

NUDLI BÁ

Nudli bá nevét az arcán lévő szemölcsökről kapta. Jó ember volt, nem ivott, nem sokat beszélt. Tegnap hazahozott, leparkolt a ház előtt, segített kiszedni a cuccaimat, majd odaintette a szembe tétlenkedő két lányt.

– Kiscicák, mondjátok meg Nudli bácsinak, hol talál meg titeket.

A lányok vihogtak, az egyik a melleit igazgatta, a másik a haját.

– Ne féljetek, Nudli bácsi jó ember, szereti a szép lányokat. Micsoda formás popsitok van. Micsoda kerek cicitek! Nudli bácsi értékeli a szép nőket. Nudli bácsi tiszteli a női szépséget!

Az egyik lány kinyitotta a száját, közelebb hajolt Nudli bához, és úgy kezdett lihegni, ahogy a filmekben látta. Ahogy a színésznők az orgazmus előtti öntudatlanságot játsszák. Mentaillatú volt a sóhajtása, hiányzott elől három foga. Nudli bá kedélyesen megpaskolta a hátsóját.

– Kiscica, add meg Nudli bácsinak a számodat.

A lány elővett egy gyűrt papírt, onnan olvasta fel. Akadozva, kétszer is eltévesztette. Nudli bá bepötyögte a telefonjába, és a másikra nézett. Az nekidőlt a kocsinak, egyik lábfeje kifordult, ahogy ránehezedett. Úgy tartotta, ahogy a kuttyák törött negyedik lábukat pihentetik a földön. Fejét félig hátravetette, nézett bele a lámpa fénykörébe, szája sarkán megjelent egy csepp nyál, lassan csillogó ösvényt hagyott maga mögött az arcán.

Murányi Zita (Budapest, 1982) Bródy Sándor-díjas író, költő. Legutóbbi kötete: Csillag (2015).

– Ketten fogtok jönni. Őt is hozod, ő is gyönyörű. Nudli bácsi szereti a szép nőket. Pár hónappal később találkoztam újra Nudli bával. Elégedetten törölgette a motorháztetőt és a kocs oldalát.

– Ez szarvasbőr. Nagyon finom. Ezzel kell áttörölni, hogy szép fényes legyen. Látod, barátom, egy folt sincs rajta.

Megfogtam a kendőt, kellemes volt a tapintása.

– Nudli bá, mi lett azzal a két lánnyal, akit múltkor talált a házam előtt?

Látszott, nem igen akarózik ezzel foglalkoznia, másra terelte a témát, aztán megint másra, én meg csak nem hagytam magam.

– Tudod, barátom, az ilyen lányokat elég csak kiengedni a fényre, rögtön megmutatják magukat.

Gondosan, már-már szeretettel összehajtotta a szarvasbőr kendőt, egy hajszálat lefűjt róla, berakta egy tasakba, majd a csomagtartóba.

– Kivartam őket, kaptak ruhát, kaptak kosztot. Nem is volt minden nap dolguk. Ezek meg hálátlankodni kezdtek. A helyett, hogy megbecsülték volna magukat. Pedig, barátom, nem akármilyen finom úriemberekkel hoztam őket össze.

Valami beakadt a csomagtartóban, azt kezdte rángatni. Inkább azért, hogy elfoglalja magát, ha már nem hagyok neki békét.

– Udvaroltak nekik, itatták-etették őket. Táncolni tanultak, beszélni, késsel-villával enni, asztalnál ülni. Kussban maradni, ha kussban kell. Válaszolni rendesen, ha kérdezik. Ezek mindent megkaptak.

Egyre jobban rángatta azt a valamit a csomagtartóban, egyre jobban felhergelte magát.

– Aztán vittük őket vidékre is. A vadászoknak. Ott volt igazán jó dolguk. A németek, az osztrákok minden pénzt megadnak az egzotikumért. Az meg volt bennük. Vagy ha nem elég, csak itatni kellett a vendégeket. Bontani egy újabb üveg konyakot, és rendben lement az éjszaka.

Végre abbahagyta a rángatást, és kiemelt egy vastag fekete kukászsákot. A széle igen meg volt tépázva, csöpögött is belőle valami erősen.

– Ezek meg hálátlankodni kezdtek. Az egyik folyamatosan sírt, az anyját akarta, meg a testvéreit. Mondtam én neki, hát nincsen neked anyád, nincsenek neked testvéreid. Ha lettek volna, nem az utcán strichelsz, mint egy olcsó kurva. Ha lett volna anyád, az kiengedett volna? Az hagyta volna, hogy strichelj?

A kukászsákból gondosan összemasnizott kis nejlonzacskókat kezdett kiszedegetni. Szépen egymás mellé rendezgette őket a csomagtartóban.

– De beszélhettem én hozzá kedvesen, ennek tompa volt az értelme. Tompa,

mint a nagymama! Ennek ugyan semmit nem lehetett a fejébe verni. Nem értette meg, hogy azóta van jó sora, mióta Nudli bácsi megtalálta, felkarolta, gondját viseli.

Végre megtalálta a csöpögő zsákot. Piros volt a kék nejlon mindenhol, mint a friss nyári pirkadat. Rendesen össze is maszatalta Nudli bá kezét.

– Ez meg csak sírt az anyja után, a testvérei után. Szóvá is kezdték tenni a vendégek. Na, nem úgy, hanem csak diszkrétan. De Nudli bácsi nem hülye, kitanította az élet, félszavakból is megérti, mit akarnak az urak.

Elfordult, lépett kettőt, és laza mozdulatokkal rázni kezdte a zacskót. Csöpögött abból a vér szanaszét, mint bokor ágairól a dűskönnű harmat, ha vad inal el mellette, rejteket nemelve, rejtekhely felé. Összепettyezte a száraz, poros betont.

– A másik meg mindig be volt állva. Én nem tudom, honnan, de az mindig hozzájutott valamihez, amit benyalhat. Az elején még nem volt zavaró. Meg lehetett is rajta nevetni. Szerették, sokat játszottak vele. Kérdezz-feleleket, fogócskát, barkóbát. Ami csak eszükbe jutott...

Rázott még kettőt-hármat a zacskón, lehullott még két-három csepp, több aztán már nem. Visszament a csomagtartóhoz, elővett egy másik kék szatyrot, belefűjt, s amikor jól kikerekedett, belepottyantotta az előzőt, gondosan dupla masnit kötött a fülére.

– De aztán kicsúszott alóla minden. Folyt ennek a nyála, bűdös volt a szája, lenőtt a haja, maga alá pisált. Ha meg kedvesen a lelkére kezdtem beszélni, úgy esett nekem, mint egy nemtommi. Karmolt ez, mint a hétszentség, harapott, rúgott, ütött. Elegem is lett belőle, szelíden még lepedagógiáztam, majd otthagytam, gondolja már át, mit akar az élettől. Ez meg ott maradt. De istenemre mondom, szerintem nem gondolkozott egy percig se, másnap ugyanaz volt. Kezdődött az egész előlről.

Közben elkezdte a kék zacskókat kettesével-hármasával szortírozni. Látszott rajta, ehhez most koncentrálni, fejben számolni, kalkulálni.

– Na, de hol tartottam – szólalt meg újra. – Elegem lett belőlük, Nudli bácsinak is meg kell élnie valamiből. Nem igaz, barátom? Én sem halhatok éhen! Én sem nyelhetem az éh koppját!

Befejezte az osztályozást, kettő kisebb nejlon sehová sem rakott, azokat külön hagyta, majd a kezébe felvette, méricskélte, rakosgatta egyikből a másikba, cserélgette őket.

– Ezek nem hálálták meg a szeretetet, a jót, a törődést, a tanítást. A ruhákat, az ékszereket, a tusfürdőket, meg a nemtommit. Nudli bácsi szerette őket, gondjukat viselte, munkát adott nekik, erre ezt kapom cserébe. Rohadjanak meg. Ott, ahol vannak! Engem aztán nem érdekel.

Abbahagyta a méricskélést, s az egyik szatyrot felém nyújtotta.

– Ez a tiéd, barátom. Most lóttük. Szarvascomb. A legjobb, nekem elhitheted. Fogd csak meg, pácold be szépen rozmaringgal, úgy az igazi. Aztán egy rossz szót se mondj a Nudli bácsira.

Petrőczy Éva

IDEGENVEZETÉS, ALMÁKKAL

Az almákkal befuttatott
Pomona-házikó fala
szebb, mint a kastélybéli cirádák
lepergő aranya,
s mint ők, a hűvös márványbuszok,
vagy épp a fullasztó freskók,
ezek a falra pingált
görögpótló órák, és a baldachinos
hercegnői ágyak –
az egész ravatal-ridegség.

Ti győztetek, gyönyörű almaházak,
s te vettél diadalt, emberi kunasztot
nem ismerő, őszinte termés.

Ki itt belépsz,
csak ezt nézd,
az illatos gyümölcsök
favázon szertefutó hadát;
Szászország földjén
kert-Angliát,

ahogy a holt követ
legyőzi könnyedén a gráciák
kezébe kívánczó
sok-sok gyümölcs, virág.

Gyümölcstelen, virágtalan
napokban téged
foglalak előszólítani,
szépséges Almaház.

Pál Dániel Levente (Budapest, 1982) költő, író, szerkesztő. Az Úr Nyolcadik Kerülete című prózakötete hamarosan megjelenik.

Petrőczy Éva (Pécs, 1951) József Attila-díjas költő, irodalomtörténész, műfordító, publicista. Legutóbbi kötete: Szürkeháj – Két szemmütét története (2014).

JOCA SERIA

Eldönthetetlen, hogy a férfi igazítja
jöttét a vacsorához, vagy menetrendszerű
hazatérte szabja meg az étkezés időpontját.
Nagy önuralom szükséges az idő

folyásának efféle szemléléséhez. Ennek
híján a nő vagy boldogtalan marad,
vagy elbizakodottság teszi türelmetlenné
a lassan múló munkanap meglepetéseivel

szemben. De a szerepek felcserélésével
nem veszik el semmi a kényes egyensúly
bizonytalanságából. A férfi ugyanúgy
képes az egyhangú várakozásra,

ahogyan a nő is természetességgel
maradhat távol hosszú órákra.
A vacsora már nem az, amelynek elsőre
látszott, nem olyan kitüntetett esemény,

amely máshoz igazodván, vagy magához
igazítva másokat, kitüntetett
értelemmel bírna. Az eredetén való
gondolkodás könnyen átkalandozhat

olyan hasonlóan hangsúlyos fordulópontokra,
mint a hajnali ébredés, a reggeli torna,
a közösen, vagy magányosan elfogyasztott
első falatok, alkalomadtán a búcsúzás

pillanatának megválasztása, és így tovább.
Nem létezik külső tény, vagy a tapasztalat
próbájának alávetett megfontolás, melyet
ne járna át egészében a kétely: vajon

mennyiben akarat formálta ilyen tökéletlenre,
vagy ellenkező esetben, mennyiben vak
önkény eredménye a tökéletes forma?
Ha a lefekvés ideje egyszerűen elhúzódik,

és meghiúsul a reggeli futás a folyópart
megszokott vonalán, a kétes eredetű
napirendi pontok feltorlódása fenyegetővé
vállik. Egyikük arra gondol, hogy mivel

a nap szakaszolása tisztán a képzelet
műve, nem is beszélve a termékeny
és a pihenésre fordítandó órák esetleges
törvényéről, az egyetlen bizonyosság

a tevékenységek sorrendjében lakozik,
a megbomlott otthonosságban egyedül
egymásra következésük szolgálhat
támaszul. Ebből a viszonypontjaitól

megfosztott áramlásból merül fel először
a kérdés: vajon a nő igazítja jöttét
a vacsorához, vagy a férfi menetrendszerű
hazatérte szabja meg az étkezés időpontját.

MA SZINDBÁD VISZI AZ OVIBA

A hévízi önkormányzat gazdálkodási osztályának.

Az elnapolhatatlan válasz, legyen bármilyen elhamarkodott is, napokig önfeledt és részegítő magabiztossággal szolgál, melyet kivétel nélkül a társas kötelék megerősítésében

hasznosítanak. Mert válaszolni kell, ezt mindannyian érzik és ezen érzésnél csak a halogatás nyomán fellépő szorongás erősebb, hogy kapcsolatukat egyedül

a vak esetlegesség szülte. A magányos szülés gondolatára ellen-gondolat alakjában érkezik az azonnali válasz. Nincsen más, sem reflexszerűbben megszülető alakzat, mely

a fogalmiság szűkös kötelékeiből kibújva, bár nem kapcsolódván semmilyen akarat sötét vagy dicsőséges tervéhez, ilyen rettenettel tölténé el őket.

Két farkasszuka marakodott egy rongyos vadászkalapon valahol messze, fenn a tátrai havasokban, Pilsen-ben már guríták az első, alsóerjesztésű, tizenkét fokos urquell-t magába rejtő hordót, ama kocsira, melyen egy kancsal, ukrán lócsiszar második lányának első fia gubbasztott, s gondterhelten pislogott a hajnali ezüst ködében, mintha csak egy füstös kávéházban ülne a Nagykörúton, s versének következő rímén csüngne, a Fogadó A Csapzott Fácánhoz falhoz támasztott brácsáján halkán megpendült a d-húr, s az antiloptestű kánkán táncosnő lassan lehúzá harisnyáját a Hotel Paris különtermében nem kevesek örömére; midőn Szindbád felriadt kakastaréj mintás pizsamájában a kis, viharvert családi fészekben, a Rottenbiller utca páratlan oldalán, maga sem értve pontosan, hogyan is került oda: angol tájképen néz így az a lord, ki nem látszik a ködtől. Ma ő viszi oviba a fiút. Igen, ma ő. Emlékezett... Oh, múltak törkölye: emlék! Kora tavaszi idő volt azon a nyáron végig, míg Bronchitiséknél vendégeskedett; az átlaghőmérséklet nem haladta meg a 14 Celsius fokot, hideg fronti hatás érvényesült, és ő többször szíven lóttte magát Zizi, a házaspár angol cocker spánielje miatt, aztán betért egy kerthelyiségbe tejfölös, bakonyi vakondra.

Felült, s arra gondolt: lehet, hogy ezen a gyakran átkozott, svéd bútorboltban lapra szerelve vásárolt, askvill ágykeretnek hövög zsákrugós matracán fog megállni egyszer sokat próbált, szerelmi tusákban elrongyolt két pitvarral,

kamrákkal, billentyűkkel, artériákkal átszőtt, szomorúan lüktető, üreges izmos falu tömlője: a szíve? E szív, melyben annyiszor csinált már zsarukanyarokat a szerelmi bánat pótos lfája, melyen oly makacsul lógott a féltékenység szájazás pitbull-ja hosszú nyarakon át, fákat könnyezettető őszökig?

Mostanában ő vitte a gyereket reggelente, komoly, szarvasbika léptekkel, álmos krokodilpislantásokkal, vén saskeselyű lehorgadásokkal, kacsázó pingvin-szteppel, vállain három zsák dúsan termett magyar bánattal, két vödör pannonholdfénytől ázottan.

Hónapok óta nézte révedezve a mandula illatú óvónők derekát, amiről diópálinka illatú őszök, amiről abált tokaszalonna, karcsú hársak, csipkés harisnyakötők, kocsma megetti kuglipályák, cimbalomszó, s újra diópálinka illatú őszök jutottak eszébe; Szindbád teljesen összezavarodott, és már mostan biztos volt, hogy a tornazsák is elkallódik majdan valahol megint.

A konyha felé tartott ez egykori arslán, nem kevés, bár kopásnak indult, fénye vesztett charme-mal, régi, biedermeier rokonok közt botladozva, lego darabkákon csörtetve, unt szeretőkön gázolva. A spájz előtt balra fordult, pipacsos búzamezőn vitt az útja, befordult a sztambuli bazárba, majd a Tisza-parton ment darab ideig, aztán a tizennég Mária Terézia vastagságú zsenneyi kocsiáros tölgy mellett ballagott el, míg egy alpesi vadászkunyhó mellett továbbakadva végre elért a kávéfőzőig. Ott leült, fejét lehajtva, mint sokat látott s már semmit sem remélő szomorúfüzek a Rába partján.

Mér-e még emberhúst Bonifác Újpesten, ama húskereskedésben, hova oly meghittent tért be egyszer Malvinnal advent idején? M. frissen kifolyt csincsilavér piros alsószoknyáját későbbeden többször meglebbenté a déli, dél-keleti szél a Vízvárosban, míg a szomszéd kápolnában tartott a litánia. . .

Hova tűntek hát a nők? – kérdezte, az ablak alatt elkempingbicikliző postáskisasszony derekának ringását figyelve, lesből: kitömött párduc Kittenberger Kálmán előszobájában.

Aztán tejet kezdte melegíteni a kakaóhoz, mint akinek már minden mindegy.

Hol vannak az égre meredő női combok a Hűvösvölgyből, a lelapult fűcsomók a Normafánál, a sliccre tekeredett vörös, női hajszálak a Cabaret Bonbonniére szeparéjában – dörmögte, míg szivartól sárgult agyarával a kakaós zacskót bontotta. Közben kitepegett a gyerek, persze zokni nélkül, a hideg konyhakövön végig.

Átadta a meleg italt az angyalarcú, kenyérbél testű sarjadéknak, s váratlanul az évek óta halott Madagaszkári Kázmér tűnt fel képzeletének vetítővásznán: Kázmér se eszik már jó ideje gyöngyhagymát – gondolta. Nem jár már másnapos

kanosszát a belső szervei körül Cinkeházy Oszkár sem, a vadkörtefa kezű vén gavallér. Magányos volt, mint egy szerzetes, ki titkon nőket fogad.

Az orrszívó porszívó egy alkatrészt kereste most hosszan a sárga csekk avarjában. Sárga csekk: közművek lombhullása. Orrszívót! Ő, ki egyszer, midőn azt kérdezte tőle egy huszártiszt az Eléggé Furcsán Csukló Hattyú-hoz címzett Fogadóban, hogy önkéntes magánnyugdíjpénztár tag-e? Nyomban azt kérte, nevezze meg segédeit, s pisztolyát kezdé porozni. Később se tért be ama helyre soha, hol ilyen prózai tört szúrtak lírai csobogású kebelébe.

Hogy párologhatott el e világból nyom nélkül Kanári Elisabeth, Galuska Antónia és Balaton Margit? Tizenkilenc és fél méter citromos kolbászt evett meg náluk egyszer egy narancsszín téli délután. Ott laktak ők A Kiaknázatlan Erekiók Múzeumának macskaköves utcájában, Óbudán. Úgy lógtak a felfűzött szárított paprikák tornácukon, mint polinéz leányok lazán elhajított virágnyaláncai az óceán partján.

A gyerek fogat mosott, Szindbád csendben csikorgatta a sajátjait, s mérgelődve sziszegte: Miért olyan borecet szagú bizonyos felsőmagyarországi nők lába fársáng idején? Mosd le a fogkrémet arcodról, fiam – mond most ez a már csak félig teli vérű, hun hím.

Aztán újra képzeletének varázsszőnyegén repült már: élt egy nő Podolinban: Prokk Aranka. Háromszáz hold szőlője vala, préháza, méhese, két pej lova, s három vaginája – merre kereshetném? Hol a cipőd, hol a kesztyűd, fiú? – toporgott türelmetlenül, mint dühös medve valahol Erdély őserdejében.

Hol van Hörcségi Vilhelmina, ki pacallevesben fűroszté a hajóst, ha az jól viselte magát. Cserébe Szindbád gyakran kente be kacsaszírral vastagon, ha Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe volt a kisvárosban, ha nem. Vilhelmina kacagása, disznótor, ahol még nem fogyott el a májas hurka. Egyszer hosszan heverésztek egy kidőlt nyárfa ágai alatt lent, falun, mivelhogy beszorultak alá, s kedvtelve nézték, ahogy az őszi szél a kertben, hol pókhálók úsztanak, egykedvűen billiárdozik a hullt almákkal.

Nem volt többé Fáni, kinek jól fejlett bibircsókjára Szindbád kiadós ebédek után kényelmesen ledőlhetett pihenni, álmokat szőni, egy-egy virszíniát kajánul elrágni. Fáni egyik kocsonyájáért esztendőig misét mondatott Maria Zell-ben.

Náncsi Rózsi, kinek hamiskás volt mosolya, mint göcseji zsák falvacskák templomi orgonái, hajában venyige tűzén sült gesztenye illata: Lepsénynél egyszer megvolt!

Hol van Máli, a púpos özvegy, ki csendes, bölcs magányban rókamangusztákat tenyésztett a Tabánban az ódon pincegádorban? Máli a mufurcgombócós kányatej

és a hempergetett pocok fülporc lekváros, zsendicés fuszulykával legavatottabb ismerője, készítője, degusztátora.

Hol van Libanoni Erzsí az Orfeumból, kinek hangja, mint mikor a nagy diszkrécióval levetett férfinadrágból hullni kezd az aprópénz. Erzsí szemében görögtűz, bajuszkáján kozmás pörköltmaradék ringatózott a nosztalgia csolnakján, Kárpátok szelídült kandúrja.

Hol Róza, a nyírbátori Vénusz, a smaragd szemű örömlány, kivel szívesen, és nagy lendülettel exhumáltak testeket a holdvilágnál elhagyatott sírkertekben, mert szerették az eperillattal keveredő hullaszagot, ha nyílt még a gerberics.

És ők mind: a töltött káposzta mosolyúak, az odaégett panír térdúak, a konzerv babfőzelék ajkúak, a lekopott templomlépcső orrúak, a meddőhányó homlokúak, az üvegszeműek, a lyukas biciklibelsőként lötyögők, a lecsó ízűek, a töpörtyűkrém hátúak, a rafia-szőrűek, a delnők, a cselédek, az apácák, hetérák, márkinők és démonok, az ázott csendőr egyenruha szagúak, a lassú emésztésűek, a döglött nyúl tapintásúak, a tavalyelőtti almabőrűek, madame-ok, masamódok, kasszínók, a disznósajtszerűek: kankínok huncut fabrikátorai? Igen, elmúlt az idő, mikor a boldogság még itt lakott Pesten az Akácfa utca 12/b-ben, a magas földszinten. Sapka, sál és induljunk már!

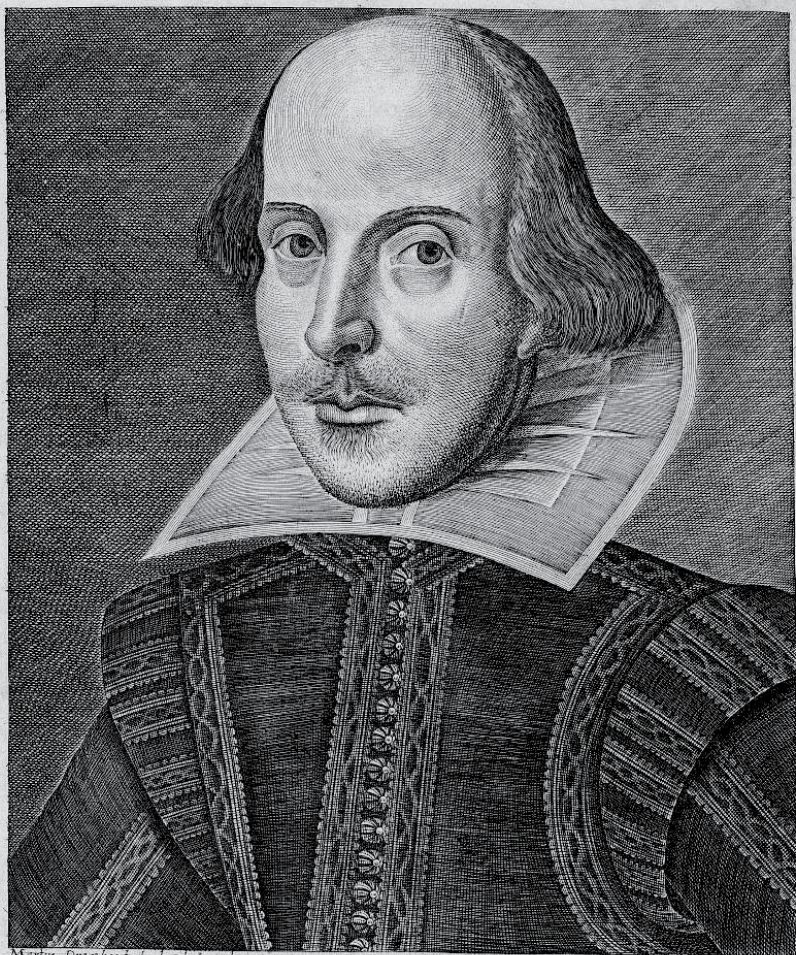
Elkészültek, a plüss kuvaszt kellett már csak megkeresni. Ekkoriban már mindent tudott az életről ez a tirpák Casanova, de soha nem mondott semmi határozottat, nehogy rácsáfoljon a legendára. A kutya meglett. S kiléptek végül. Már a trolin álltak, mikor észrevév, hogy a tornazsák: nincs sehol. Ott lógott az a zsák, otthon, a fogason, mint fácánkakas egy barokk fővadász oldalán, egy ismeretlen festő ismeretlen festményén. Aztán hosszan nézett egy szelektív hulladékgyűjtőt...

VIZIBIKLI

MR. WILLIAM
SHAKESPEARES
COMEDIES,
HISTORIES, &
TRAGEDIES.

Published according to the True Originall Copies.

L O N D O N
Printed by Iſaac Iaggard, and Ed. Blount. 1623.

„FOTÓRIPORTER, NEM OLTÁRKÉPFESTŐ”

Nem született arany kiskanállal a szájában, nem részesült elitiskolai képzésben, nem támogatta tehetős mentor. 18 évesen egy nyolc évvel idősebb nőtt vett el, akitől három gyermeke született. Szerény, tisztességes sorsnak indult; grandiózus halhatatlanság lett belőle. Műveit a világ szinte minden nyelvére lefordították és ma is játsszák. A 400 éve elhunyt William Shakespeare-ről Nádasy Ádám költő-műfordítóval és Marton Lászlóval, a Vígszínház főrendezőjével beszélgetett Szederkényi Olga.

Szederkényi Olga: – Shakespeare korában a színházba járás és az írni-olvasni tudás mennyire volt elterjedt?

Nádasy Ádám: – Az biztos, hogy Angliában többen tudtak írni-olvasni, mint általában Európában, hiszen a protestantizmus fontosnak tartotta, hogy mindenki olvassa a Bibliát. Persze az összlakosságnak így is csak kis része volt ez – de gondoljunk a Szentivánéji álomra, ahol a mesteremberek (mai fogalmaink szerint kispolgárok) mindnyájan tudnak olvasni, bár a nehezebb idegen szavakat félreolvasák. Az példátlan újdonság volt, hogy a színházakba pénzért bárki bemehetett: ilyen sehol a világon nem volt, mert vagy a főúri mecénás hívta meg a barátait, vagy – az ókorban – minden szabad ember, athéni vagy római polgár bemehetett.

SzO: – Nyomtatásban megjelentek az előadott művek?

NÁ: – Volt könyvkereskedelem, a színművek nagy része nyomtatásban megjelent, a sikerekből kalózkidadások is készültek (a Shakespeare-tudomány ezeket „Rossz Kvartó”-nak nevezi), amiket rivális társulatok igyekeztek megkaparintani. Sikerkönyvek is voltak, így például Ovidius Átváltozások című mítoszgyűjteményét lefordította egy Arthur Golding nevű úriember. Ez először 1567-ben jelent meg, Shakespeare ekkor 3 éves volt, de újra és újra kiadták, Shakespeare innen vett számos ötletet és epizódot, például Pyramus és Thisbe szomorú történetét a Szentivánéji álomban.

SzO: – Tudjuk, hogy Shakespeare-t mennyire értékelte saját közönsége? „Sztár” volt a saját közegében?

Nádasy Ádám

Fotó: Valuska Gábor

NÁ: – Ő nagyon igyekezett a közönség igényeit kiszolgálni, ebből élt, ez volt a mestersége. Mint egy jó vendéglős: azt főzött, amire igény volt. És persze mint a jó vendéglős, szokatlan dolgokat is fölvelt az étlapra, hadd nevelődjön kicsit a közönség ízlése. Olyan értelemben nem volt sztár, hogy ha végigment az utcán, nem hiszem, hogy összesűgtak mögötte. A nevét a színházlátogató közönség ismerte, becsülte (lásd kalózkidadások), biztosan számított a szerző neve, sosem hagyták le a címlapról (és nyilván a színházi plakátról se hagyták volna le, ha lett volna ilyesmi).

SzO: – Többen vitatják, hogy a nem túl előkelő származású William írta a csodálatos, időtálló darabokat. Ön szerint mi lehet az elvitatás fő oka?

NÁ: – Ő írta a darabokat, ebben nincs semmi különös. Az igazán tehetséges emberek gyakran az ilyen senkik szoktak lenni. Mint Mozart. Mint József Attila. Mint Leonardo, egy parasztlány törvénytelen fia valami Vinci nevű faluból. A szerzőséggel kapcsolatos képzelgések csak romantikus játékok. Ráadásul a darabokon ez nem változtatna.

SzO: – Méltatói szerint Shakespeare megújította az angol dráma nyelvét. Szerb Antal úgy fogalmaz: jellemző, hogy „az angol nyelv szavak és kifejezések dolgában nem ismer behozatali vámot”, azaz mindent beolvaszt, és erre Shakespeare rátett még egy lapáttal, mert hihetetlenül szabadon verselt. Közben a kortársak féltékenyen nézték, ahogy ez a lángelme minden készen kapottat, rég jól kifundáltat magához ránt és a saját képére formál. Milyen az ő saját nyelvezete?

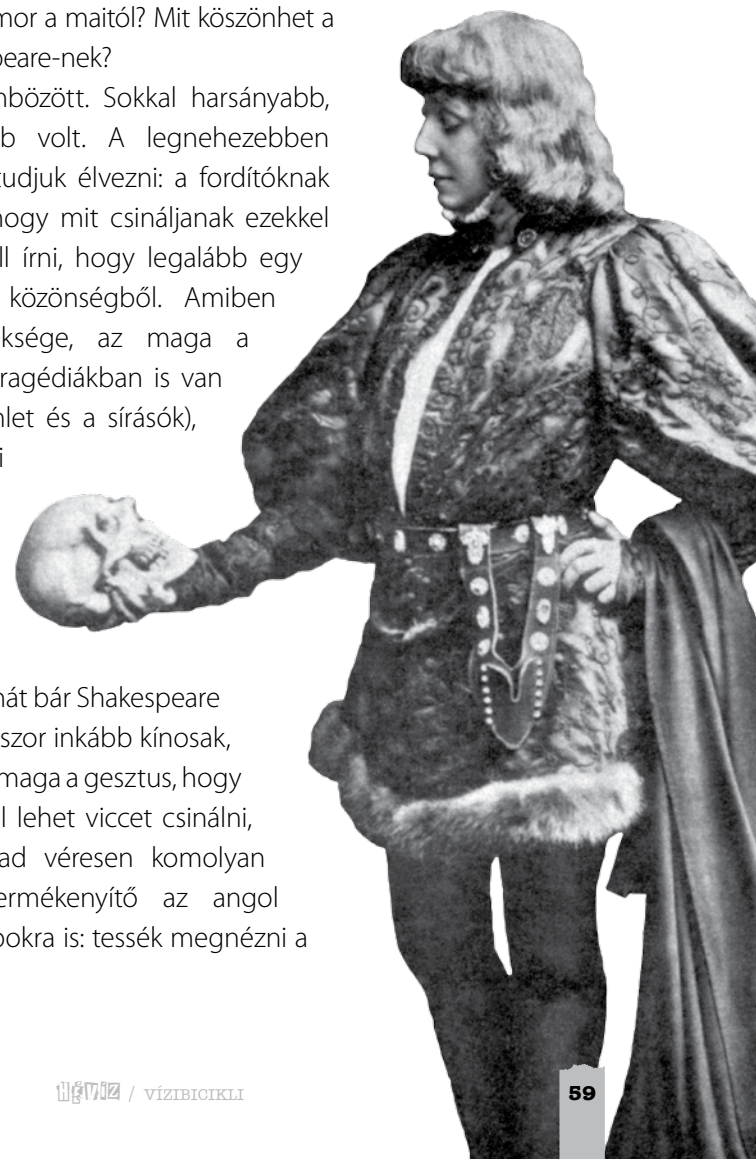
NÁ: – Hogy ő újította volna meg, az talán túlzás: az egész kor, amelyben működött, hatalmasat lépett előre a nyelv használatában, valahogy úgy, ahogy Vörösmarty, Petőfi, Arany a magyarban (persze kétszáz évvel később). Shakespeare és kortársai is bőven használtak régies, népies, latinos szavakat, mert minden eszközzel tágítani akarták a kifejezés eszköztárát. Nem mondanám, hogy „szabadon verselt”, ez félrevezető: nagyon is kötött versformákat használt (többnyire ún. drámai jambust); amiben szabad volt, az a szókinccs használata és – ami már nem nyelvi, hanem irodalmi kérdés – a képzettársítások, a szokatlan dolgok egymáshoz kapcsolása. „A sea of troubles”, a bajok tengere. „Advance your cunning”, előterjeszted az agyafúrtságodat – ezek a szavak maguk nem különösek, de a kapcsolatuk félreismerhetetlenül shakespeare-i.

SzO: – Shakespeare témaválasztásai mintha a közönség szenzációéhségét táplálták volna: kegyetlen gyilkosság, mindent felperzselő szerelem, hátborzongató cselszövés, sötét tragédia. Mintha egy bulvárlap cikkeit olvasnánk és mégis 400 éve magasirodalom. Mi a TITOK?

NÁ: – Igen, igen, becsületes bulvárszínház. A titok egyfelől a dramaturgia: a jelenetek sorrendjét és hosszát remekül méri be: se túl hosszú, se túl rövid. Megjegyzem, a mai ízlésnek sokszor túl hosszú egy-egy monológ: akkoriban szerették, ha valaki szépen és hosszan beszélt, és ugyanarra a dologra minél több hasonlatot mondott: „az én gyászom olyan, mint... és olyan, mint amikor... és olyan, mint ahogyan...” Ezt a variációs technikát a mai közönség sokszor fárasztónak érzi: a puszta nyelvi „áriákban” kevésbé gyönyörködünk, mint az emberközi kapcsolatok mérlegre tételében: ebben a legjobb Shakespeare.

SzO: – Sajátos ismertetőjegy a shakespeare-i humor. Mennyiben különbözött a korabeli humor a maitól? Mit köszönhet a híres angol humor Shakespeare-nek?

NÁ: – Nagyon különbözött. Sokkal harsányabb, mondhatnám ordenárébb volt. A legnehezebben ma a humoros részeket tudjuk élvezni: a fordítóknak is a legkeményebb dió, hogy mit csináljanak ezekkel – néha egészen mást kell írni, hogy legalább egy nevetést kicsiholjunk a közönségből. Amiben fontos Shakespeare öröksége, az maga a tény, hogy még a nagy tragédiákban is van humoros jelenet (pl. Hamlet és a sírásók), tehát hogy nem kell félni a humornak a pátosszal való keverésétől (ezt a francia klasszikusok, Corneille és Racine sosem engedték volna meg maguknak). Tehát bár Shakespeare humoros szövegei ma sokszor inkább kínosak, mint mulatságosak, addig maga a gesztus, hogy mindenben és mindenből lehet viccet csinálni, hogy semmit sem szabad véresen komolyan venni, az mindmáig termékenyítő az angol kultúrára, de a mindennapokra is: tessék megnézni a

komoly újságok címeit, szinte minden oldalon van valami szójáték vagy poén, még a nekrológokban is.

SzO: – Shakespeare-t nemcsak bámulatos lélekfestőnek, hanem a középkor egyik nagy összefoglalójának is tartják (Dante mellett). Lát-e közös vonásokat kettejük életműve között?

NÁ: – Nem érzem, hogy Shakespeare a középkor összefoglalója volna: egyértelműen reneszánsz alkotó. A középkoriak – mint Dante – rendet akartak mindenben teremteni, szisztémát, kozmoszt. Ő csak rendetlenséget mutat. Fotóriporter, nem oltárképfestő.

SzO: – Ön újrafordította Shakespeare tizenegy színpadi művét. (Ahogy tetszik; Vízkereszt; Rómeó és Júlia; A vihar; Tévedések vígjátéka; Szentivánéji álom; A makrancos hölgy; Hamlet; Lear király; Szeget szeggel; A velencei kalmár.) Melyik volt a legnagyobb kihívás? Melyik a kedvence?

NÁ: – A legnagyobb kihívás a Hamlet volt, hosszú és nehéz, és sokszor nehezen megfogható, hogy kinek mi baja van. A kedvencem a Szentivánéji álom, gyönyörűséges részletek vannak benne, mint egy Hieronymus Bosch-képen.

SzO: – Miért van szükség a klasszikus művek újrafordítására?

NÁ: – Tessék megkérdezni Arany Jánost, miért fordította újra a Hamletet a kiváló Vajda Péter után, vagy Mészöly Dezsőt, hogy a Rómeót Kosztolányi után. Más kor, más ízlés, más fordítás kell. Ahogy más a kosztüm, más a díszlet, más a zenei aláfestés.

SzO: – A költő Shakespeare-t sokkal kevésbé ismerjük, mint a drámaíró Shakespeare-t. Költőnek is óriás vagy csak drámái világszínvonalúak?

NÁ: – Egyértelműen a drámái. A versei részben tisztos rutinmunkák (Lucretia elrablása; Venus és Adonis stb.), részben szonettek, amik borzasztó érdekesek, de nagyon nehezek, agyon vannak bonyolítva ellentétekkel és logikai játékokkal, rejtelmes utalásokkal. Ha nem Shakespeare írta volna őket, nem lennének ilyen népszerűek (és a százötven szonettből csak egy pár igazán népszerű). Jó verset más is tud írni, de ilyen jó darabokat csak kevesen.

Szederkényi Olga: – A mai színészek el tudnák játszani a darabokat úgy, mint Shakespeare korában?

Marton László: – Nem. Mert nem tudjuk, hogy játszották. Egész pontosan a színészi munka mélységét nem ismerjük. Shakespeare szerepösszevonásairól

mint művészi eszközről van fogalmunk, erről Spiró György írt is egy remek esszét. Egyébként a Szentivánéji álomban Theseus és Oberon, Hippolyta és Titania, Puck és Philostrate szerepeit mi is összevontuk a Pesti Színházban. A Globe nagyon gyakorlati színház volt. A teátrumban Shakespeare nemcsak színész, hanem társulatvezető is volt. Tudta, hogy kiknek írja a darabot. Vélhetően meghatározott számú tag állt rendelkezésre. Egyébként Molière, és Csehov a Sirály után hasonlóan kimondottan egy társulatnak írt.

SzO: – Azt lehet rekonstruálni, hogy milyen látványt nyújtott egy előadás a Globe-ban?

ML: – Ha egy Shakespeare-darab szövegét megvizsgáljuk, akkor a szövegbeli utalásokból sok minden kiderül. Megtudjuk, milyen színházi teret és jelmezt képzelt el a szerző. Az előadásokon díszlet nem volt, viszont annál gazdagabb kosztümben játszottak a szereplők. Minden, ami fontos ahhoz, hogy működjön egy Shakespeare-darab, benne van a szövegben, csak észre kell venni. Ezen instrukciók megfejtése a legfontosabb forrás egy rendező számára. Működik Londonban egy Shakespeare's Globe nevű színház, amit a fennmaradt rajzok, metszetek alapján építettek újjá. Külsőre tehát valószínűleg pont úgy nézhetett ki az egykori teátrum, mint a mostani.

SzO: – Sikk volt a Globe-ba járni?

ML: – Talán ez volt a legfontosabb szórakozás a korabeli Londonban. Minden társadalmi réteg látogatta a színházat. A szegényebbek az olcsóbb, földszinti jegyeket vehették meg, az arisztokraták előkelőbb helyekre ülhettek. Rendkívül fontos intézmény volt a Globe, nemcsak a művészeti élet szempontjából, hanem a politikai élet és a pletyka első számú színtere is volt. Nagyon sok darabhoz abban a korban speciális, kortárs jelentés társult. Például a Szentivánéji álomról tudjuk, hogy egy esküvőre készült, Southampton grófjának menyegzőjére. Csak a jelenlevők értették azokat a precíz utalásokat, amelyeket a darab írója elrejtett a szövegben. Minden Shakespeare-darabra áll, hogy a szöveg abszolút jelen idejű.

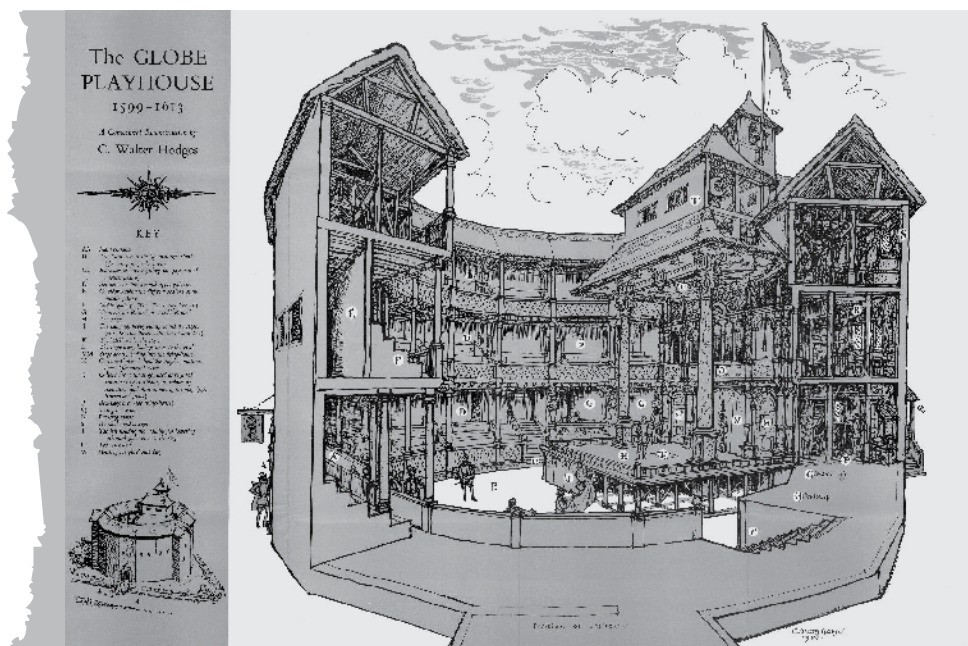
SzO: – Mennyire hat a ma színházára a Globe?

ML: – A mai színházra alapvetően a 19. századi tendenciák hatnak. Shakespeare a saját korában, a 16. század végén és a 17. század elején rendkívül elismert és népszerű volt. Majd jött egy korszak, amikor szinte elsüllyedt. Aztán

Fotó: Csikós Virág

Marton László

egy hullám megint a magasba emelte, és a 19. században újra rendkívül elismert lett. Sikere azóta töretlen.

SzO: – A 19. századi magyar Shakespeare-fordítások a mai napig a fülünkben csengnek. Mi lehet ennek az oka?

ML: – Nagyon nagy szerencsénk van, hogy a magyar irodalom legnagyobb alakjai kezdték el fordítani Shakespeare-t. Vörösmarty, Arany, Petőfi. Ezzel a lehető legmagasabbra tették a mércét. Az ő eredményességüknek köszönhető, hogy ez a kicsi nemzet ilyen színvonalon lett összekötve a világgal. Én a mai napig nem értem, hogy egy nagyszalontai származású jegyző, az Isten háta mögötti gyökerekkel, ahol a kertben volt a budi és nem volt kéznél semmilyen fordítási konzulens, hogyan tudta ilyen csodálatosan átültetni magyarba Shakespeare-t. Ugye mindannyian tudjuk, akik már próbálkoztunk megtanulni angolul, hogy az angol egy rejtélyes, nehéz nyelv. Ráadásul Shakespeare szövege tele van utalásokkal. Arany János mindehhez adta azt a költői leleményt, amelynek nyomán elképesztő fordításai születtek. Az őt követők emiatt olyan magas ambícióval álltak ehhez a munkához, hogy csuda. Vörösmarty Mihály, Szabó Lőrinc, Babits Mihály, Vas István, Mészöly Dezső. Nádasdy Ádám azután teljesen más fordítási alapelvek mentén szintén kitűnő fordításokat készített.

SzO: – Szükség van újrafordításra?

ML: – Érzékeny téma. Én nem tudok elszakadni Arany János fordításaitól, Mészöly Dezső Rómeó és Júliájától, Somlyó György II. Richárdjától, Szabó Lőrinc Macbethjétől. Más fordításban ezek a művek számomra idegenül hangzanak. A történet másik oldala ugyanakkor az, hogy kellene az új fordítások a föl nem fedezett, ifjú közönségnek. Szerintem vitatható, hogy tud-e valaki szebbet írni, mint Arany a Szentivánéji álomban: „S megfinomítom halandó göröngyöd, Hogy szállni tudj a lég tündérivel.” Vagy a Hamletben: „Nagybátyám! Ó, az én próféta lelkem!” Ez olyan költői erő, hogy hihetetlen. Shakespeare pedig nemcsak drámaíró volt, hanem költő is. Lemondani a szakmai fogásairól, a rímjeiről, a jambusairól véleményem szerint nem szabad. Mert a hatás létrehozásáért ezek így együtt mind felelnek.

SzO: – A Globe-ban háromezer embernek játszottak a színészek. Ma meg lehetne tölteni ekkora színházat nap mint nap valahol a világon?

ML: – A film és a televízió sok szokást megváltoztatott. A „közeli” felfedezése óta az emberi arcról alkotott képünk is más. Ragaszkodunk a látványához. Kevesebben járnak színházba, mint moziba. A színház másik fontos összetevője a hang. Egy 3000 fős színházban nem lehet eljutni az utolsó sorig. Egyszer John Gielguddal, a híres Shakespeare-színésszel és a The Guardian legendás kritikusával, Michael Billingtonnal beszélgettem erről, ők azt mondták, hogy a Globe-ban nem hallatszott semmi az utolsó sorban, hanem ott söröztek és beszélgettek a nézők. Egyszer Torontóban rendeztem egy 2300 fős színházban a Bolha a fülbent. Jól beszélni és az utolsó sorig hatni ekkora közönségnél nem lehet.

SzO: – Miben áll a shakespeare-i zsenialitás különös ereje?

ML: – Minden tökéletes: az alakok, a cselekmény, a költői elbeszélés mód, az eredeti és közérthető humor. Vagy a ritmusváltások: amikor például a gyilkosokat a III. Richárdban bohóctréfába keveri, akkor egyik pillanatról a másikra költői magasságba kerülünk. Mint egy zeneműben, amikor az alkotó váratlanul behoz egy más eszközt, más ritmust, más hangszert. Akárcsak Mozart a Varázsfuvolában vagy a Don Giovanniban. Ilyen egy lángelme ereje, ami három vagy négy nagy életművet is kiszolgál. Sokan nem is értik, hogy egy ember hogyan lehetett rá képes. De Shakespeare is képes volt rá, és Mozart is. Shakespeare-nél az ember a próbán csodálkozik rá, hogy mennyi a rejtélyes titok. És a rétegek felfejtése a cél. Aztán vannak előadások, amikor – sajnos – bizonyos részek elsüllyednek, ahelyett, hogy megcsillannának egy ilyen sokrétű műalkotásban.

SzO: – Többször rendezett Shakespeare-darabot Magyarországon és külföldön is. Melyik áll a legközelebb önhöz?

ML: – A Szentivánéji álom a Pesti Színházban mindenféleképpen. Ez a darab a szerelemről, a szerelem megfejthetetlen természetéről szól. A rejtély az átváltozásban van. Amikor a szerelmesek hirtelen másba szeretnek bele, mint a partnerük. Ilyenkor előtörnek az ösztönök, megszegik esküjüket, árulásra készítik őket a zsigeri szenvedélyek. Majd Shakespeare egy hihetetlen csavarral a végén újra összehozza az eredeti párokat. Úgy, hogy az éjszaka emlékeinek szégyene megmarad azért bennük.

SzO: – És a külföldi előadások közül?

ML: – Rendeztem Louisville-ben is a Szentivánéji álomot. Pazar társulattal (John Turturro, Kathy Bates, Murray Abraham) folyt a közös munka. Érdekes, hogy a szöveg egy részét nem értették a színészek. Ez olyan, mintha magyarul, mondjuk, a Szigeti veszedelmet kellene olvasni és értelmezni. A darabot nem előkelő brit akcentussal játszottuk, hanem helyivel. Ez egyfajta plebejus nyitottságot jelentett. A közönség és a szakma is imádta az előadást, nagyon jó kritikai fogadtatást kaptunk. Nagy-Britanniában biztos, hogy nem lett volna sikerünk. Szerettem a Szeget szeggelt is rendezni a finn Nemzeti Színházban. Ez a darab a politika gátlástalan természetéről szól, pokoli humorral elegyítve. Rendkívül kellemetlen darab, amelyben az is kiderül, hogy az élet pókfonalon csüng. A Szeget szeggel után a néző biztosan zavartan távozik a színházból. Én ráadásul ezt a darabot egy drasztikus, mai ruhás előadásnak rendeztem meg: különös, mozgó díszletekkel, közeledő és távolodó szereplőkkel, színpadi ruhacserével és meztelenséggel. A rendezésemet vagy gyűlölték, vagy istenítték, mindenesetre évekig ment a darab. Itt jöttem rá először, hogy Shakespeare-rel kapcsolatban a világ minden országának közönsége ugyanazt az elvárást fogalmazza meg: darabjait játsszák régimódi, elegáns, nyugodt módon.

SzO: – Előfordult, hogy közel azonos időben látott Shakespeare-darabot más-más országban? Mi volt a különbség?

ML: – Gyerekkorom, ifjúkorom egyik meghatározó élménye Gábor Miklós Hamletje a Madách Színházban. Az előadás legalább 400 alkalommal futott. Kivételes találkozás volt ez a „nagy szerep – nagy színész” kombinációnak. A darabot teljesen hagyományosan állították színpadra. Óriási sikert aratott, mint ma például egy musical. A másik nagy élményem Ruttkai Éva és Latinovits Zoltán Rómeó és Júliája. Teljesen úgy játszották, mint a Zeffirelli-filmet, korszerűen, a reneszánsz Itália díszleteivel. Miközben ez a két darab futott, megérkezett Magyarországra Peter Brook rendezésében a Lear király és a Szentivánéji álom. Peter Brook merőben más filozófia alapján dolgozott, véleménye az volt (Jan Kott lengyel esztéta nyomán), hogy Shakespeare-ről merészebben kell

gondolkodni. Megjegyzem, nemcsak Magyarországon fogadták értetlenül az új rendezést, hanem Londonban is, ahol a Royal Shakespeare Company előadásán el kellett hagynia a rendezőnek a színházat. Nem Magyarország számított tehát elmaradottnak. Engem rendkívül inspiráltak ezek az előadások.

SzO: – Tanárként milyen útravalót ad egy ifjú rendezőnek, aki Shakespeare-t szeretne színpadra állítani?

ML: – Bárki hozzányúlhat, aki úgy érzi, hogy köze van hozzá. A mesterem Nádasy Kálmán volt, aki legendásan rendezte meg az Othellót Bessenyei Ferencsel és a III. Richárdot Major Tamással. Meghatározó előadások ezek a magyar színháztörténetben. Nádasy Kálmán hitt a szövegelemzés fontosságában, abban, hogy a drámát először is alaposan fel kell tární. Ez volt a munka első lépése, ami a tulajdonságunkká is vált azután. Ha valaki például A vihart szeretné megrendezni, akkor jó, ha ott tart az életében, hogy abbahagyna valamit.

SzO: – Tavalyelőtt mutatta be a Vígszínház a Julius Caesar című darabot. Ezzel nyitott a Globe 1599-ben.

ML: – És itt vissza is térhetünk az eredeti kérdéshez. Amikor először adták elő Shakespeare-ék a Julius Caesart, abban nem volt egy római ruha sem. Kortárs előadás volt, kortárs jelmezekkel, díszletlenül. Miért kellene nekünk a Rómeó és Júliát reneszánsz ruhában előadni? Vagy akár Erzsébet-korabeliben?

Szederkényi Olga jogászként végzett, 15 éve újságíróként dolgozik. Évekig a Magyar Televízió brüsszeli tudósítója volt, majd a Magyar Rádió külpolitikai riportere lett. 2014-ben jelent meg fordításában Alexandre Dumas Konyhaszótára.

Ha JÓSZAKÁCS

Fotók: FORTEPAN

Tompa Imre

AZ ÖRÖK PROVINCIA

A Balaton és a Hévízi-tó környékének bortörténetéből

Ha a Hévíz körüli borokat forgatjuk, nemcsak az illatmolekulák szabadulnak föl a pohárból. A bor sok mindent kirajzol maga köré, mint egy római rom: látni, hogy mekkora volt az a civilizáció, és milyen sűrű volt annak a kultúrának a szövete, amely ilyen struktúrákat hozott létre. És ha fölnézel a pohárból, hanyatló napot látsz, kiürülő és előregedő tájat a borvidékek boldog szigetei körül, hosszú alkonyt, melyben csendben jobblétre szenderül egy örök provincia.

Mindenekelőtt pusziljunk be egy, a tájra jellemző pohár bort, mondjuk egy Bezerics-Cserszegit. Jellemző, hogy a Bezericsék elsőrangú dűlője Pogányváron található, mely név az avarok erődítményének emlékét őrzi, ahogy valszeg a Győr, Diósgyőr, Gyűrűfű nevek is, melyekben a gyűrű alakú avar földvárak formája dereng. Klasszul rétegződik itt egymásra Európa, a római romkert mellett Egregyen van a Balcsi harmadik legősibb Árpád-kori temploma, a Szent Magdolna-kápolna, ami körül vidám Grinzing-féle zsvajog manapság.

Bezericsék, Laposáék, vagy a sümegi Palota Pincés csávók nemcsak fontos borokat komponálnak, hanem korszerű gasztrót is kínálnak pincéjüknel vagy a környék olyan újhullámokon szőrfőző helyein, mint a Paletta, a Fröccsterasz, a Télkert vagy a Kis Hableány. Itt olyan new style balatonikumokat lehet bekebelezni, mint a bazaltsóval készült burger, vagy a kecske-körözöttes, mangalica-stifolderrel és prágai sonkával megküldött Balcsi Bagel. Well, gyorsan igyunk tehát ehhez egy cserszegit, melyet Cserszegen komponált Bakonyi Károly bácsi 1960-ban. Borunk illatos és fűszeres (parfümös-rózsás-bodzás-borsos), könnyed, bár meglepően telt is tud lenni, és fincsi savai vannak. Márpedig a sav a fehérbor támasza-talpköve, ez adja az elevenséget, a feszültséget, a vibrálást, ami egy jó pohár fehér lényege, illetve a sav határozza meg a bor szerkezetét, nem mellesleg az az összetevő, amitől jó éhes lesz az ember. Ezért cserszegit ebéd előtt igyál valamely könnyed balatoni beachfoodhoz, de elbír egy grillezett szárnyással, sőt kacsasülttel is akár, mert a

víg savak lekaratéjazzák a zsírokat, mint vak a poharat. És a cserszegi eszményi beszélgetőbor, márpedig a bor lényege, legjobb tulajdonsága és értelme a beszélgetés (meg az, hogy sine Baccho friget Venus).

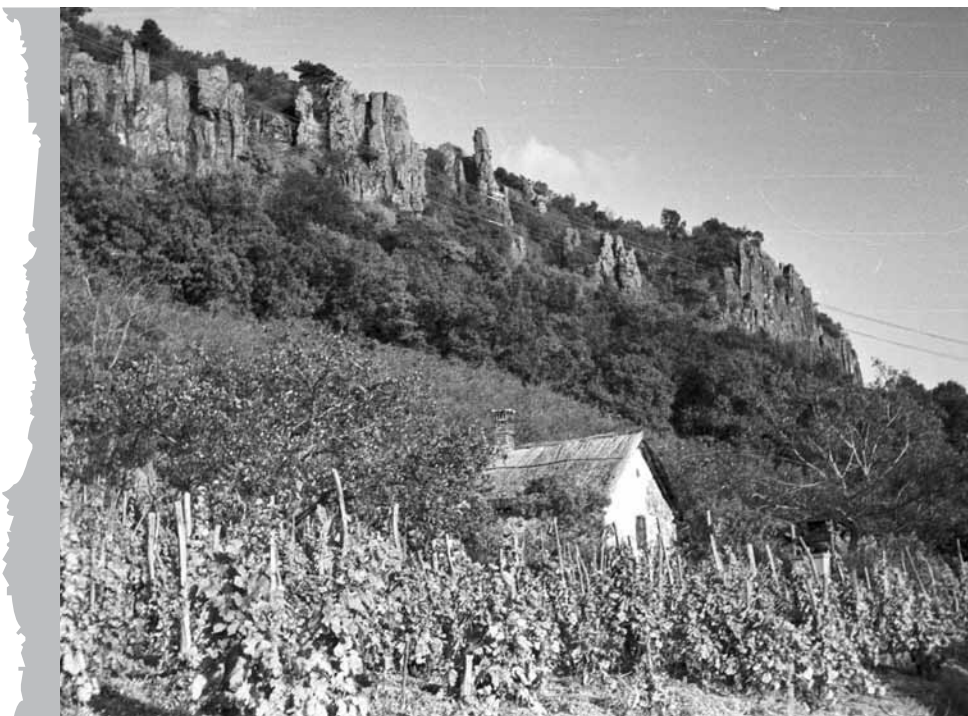
Cserszegtomaj amúgy csak 1848-ban jön létre két borfaluból, de a település kvázi az őskortól lakott, ahogy a Balatonnak ez az északnyugati csücske és a ma Zalához, Badacsonyhoz és a balatonfelvidéki borvidékhez tartozó területek, egyáltalán: a Balcsi északi partja évezredek óta vonzza a népeket. A borivás a jelek szerint a kelta korszakban kezdődik errefelé, ami kábé az i. e. 4. századtól az időszámítás kezdetéig tart, a Balcsi környékén a boiok boroznak elsőként, utóbb eltűnnek, mint az avarok, pontosabban jól asszimilálódnak-romanizálódnak a majd fél évezredes római uralom alatt. Ugye Tiberiusék i. sz. 10-től nyomulnak a Pelso-parton a később a korabeli emhetessé döngölt, máig Római útnak hívtott, Aquincumba vezető hadiúton. Olyan, mintha az impérium imperializmusának dinamikáját a bor adná, Vinperium Romanum, határai szinte egybeesnek a borhatárokkal, a dolog addig érdekli őket, ameddig bort lehet termelni, azontúl a germánok és a hunok röfögnek és egyéb rosszarcú, sörivő alakok.

És klassz lehetett az élet a Pelso-parton, ahogy a Seuso-kincs egyik tányérján láthatni, mely a Balcsit ábrázolja, tele vidám halakkal, gyengébbek kedvéért rá is van írva, hogy Balcsi (Pelso). A villákban többnyire leszerelt nyugdíjas legionáriusok hangicsálnak, főleg borászkodással mulatva az időt, mert Pannóniát, az örök határtartományt és félperifériát a hadsereg élte. Az északi parton a Keszthelyi-öböltől Keneséig vagy ötven villa maradványai kerültek elő, és a Hévízi-tó körüli villaleletek és temetők azt mutatják, hogy a strandbuzi rómaiak különösen sűrűn lakták a tó környékét. Az egregyi, az első századtól az ötödikig lakott villakomplexumban a Mithrász-szupersztárnak szentelt szentély mellett egy marék pénzermét is találtak, köztük olyanokat, melyeket Theodosius 378-383 között veretett a közeli, ma horvát Sisciában (Sziszek), ami szintén kelta név (a. m. nádas). Kábé eddig tartott a balatoni nyár, az i. e. 4. század végétől jött a szokásos menet: hanyatlás, barbár betörések, betört ablakok, az eszcájg elrejtése egy üstbe. A Badacsonyban feltárt leletek tanúsága szerint már az őspannon illír-trákok üstbe rejtették a bronzcuccosaikat a bronzkorban az aktuális menekülésekkor, amikor az erdő sötétjéből hosszú csáklya vetődik be a nyitott ablakon a vendégek közé, kik táncoltak fölhevülésig. És tuti, hogy a föld mélyén bújjik még pár mesebeli kincset rejtő, életveszélyes üst (mint ismeretes, a Seuso-üst megtalálójára felakasztva letek rá egy rozoga polgárdi préházban 1980 decemberében). Btw a Seuso név is valszeg egy kelta bácsit, romanizált helyi pannon menőmanó oligarchát jelöl.

De ne csak beszéljünk, igyunk is, Da bibere, adj innom, szólít fel a Cserszegtomajon talált kétfülű, kétezer éves kelta stílusú boros badé. Kortyoljunk egy Laposát, egy kicsit komolyabbat, amely már nemcsak a lét felszínén szaladgál, mint a molnárpóloska, hanem a követ, a táj ízét és a kultúrát kóstolod benne, legyen ez egy olaszrizling, a Balcsi és az ország legalapvetőbb fehérbora. A Lapos 4 Hegy 2014 visszafogott illattal köszön, kevés körtével, virágokkal, csipetnyi ásvány okozta szép karakterességgel. Kóstolva gyönyörű, feszes, elegáns szerkezetet érzünk, mely teljesen betölti a száját, a savak lendületesek. Az ízképben fehér húsú gyümölcsök, kevés citrus, csipetnyi zöldfűszer és szép mineralitás. Badacsony, Csobánc, Somló és Szent György-hegy olaszrizlingje egy palackban.

Szóval 440 évig deliráltak itt a rómaiak, utánuk az avarok kavarogtak bő negyed évezredig, majd eltűntek, mint az avarok, akiknek sem nemzetségük, sem örökösük nincsen egy orosz mondás szerint, bukásuk fő okaként a bort nevezték meg, saját bevallásuk szerint a bor bősége részegeskedést szült köztük, mely elgyengítette testüket és elvette az eszüket. Nemcsak a rómaiaknak jött be tehát a toszkános Balcsi, melynek akkortájt enyhébb, észak-olaszosan mediterrán volt az éghajlata, ezt sejtetik a terménymaradványok, az évgyűrvizsgálatok, és a villák szerkezete is (a villa ekkor nem nyaraló, hanem gazdasági birtokközpont), melyek ugyanúgy nyitott átriummal épültek, mint a melegebb Itáliában.

A jelek szerint Európa a 10–14. században is jóval enyhébb volt, mint utóbb: az akkori globális felmelegedésnek köszönhetően a borhatár, ami ma kábé az 50. szélességi foknál húzódik, jóval feljebb csúszott, és az Ardennek, az Eiffel-hegység és a Rajnai-palahegység déli lábainál (hegyaljánál) húzódott. Sőt, Dániában és Angliában is bütyköltek bort a kis jégkorszak kezdetéig, itt is a rómaiak kezdték persze. Nem véletlen egyébként, hogy ma megint feltámadóban a brit borászkodás, ma még jellemzően fehér- és habzóbort készítenek, de várj csak, semmi perc alatt eljuthatunk a cabernet-ig vagy a tőppedt szőlőig. Ezután, a 15. század elejétől köszönt be (és a 19. század közepéig tart) az ún. kis jégkorszak (ezért is, hogy olyan pompás szörmesapkákban parádézna az urak a Limbourg fivérek vagy van Eyck képein, avagy hogy Arnolfini úr és Dürer olyan pompás prémgalléros holmikban jelenik meg a vásznon, valamint hogy rendre befagynak a csatornák id. Brueghel képein). Ez a globális lehűlés a szőlőt és művelőit az 50. paralell-kör alá űzi, ekkor jönnek a magyar királyságba azok a (magyarok által olasznak titulált) itáliai, frank, vallon és német hospesek Lotharingia, az Alsó-Mosel és a Rajna vidékéről, akik roppant fontos szerepet játszanak a magyar borkultúra fejlődésében, és olyan borfalvakat alapítanak, mint Olaszliszka vagy Bodrogolaszi.

Ebben a langy, a törökig tartó fél évezredben jövünk mi, magyarok, az egyetlen kultúra tán, melynek saját, valszeg a Kazár Birodalomból hozott ótörök szava van a borra, az összes többi nyelvben az ókori keleti gyökerű indogermán vinum szó jelenti a boritalt. A Balcsi körül Bulcsu harka (kábé legfőbb ügyész) famíliája vert tanyát, az Árpád-korban és az Anjouk idején a kolostorok az agrárinnováció, a k+f és a borkultúra mintaadó műhelyei, és ahogy politikai és kulturális vonatkozásban, úgy borológiaiailag is intenzívek az occidentális kapcsolatok. A modern know-how, eszközök és fajták a római kacort felváltó metszőollótól az olaszrizlingig a stájer vincellérek felől érkeznek, ahogy egyébként a mai, modern, a rendszerváltást követően kifejlődő magyar bor létrejöttében is elévülhetetlenek az osztrák gazdák érdemei. (Egyáltalán: a „svábok” szerepe külön dolgozatot érdemelne a magyar bortörténetben, a téma gazdagsága, ahogy mondani szokás, végképp szétfeszítené szerény dolgozatunk kereteit.)

Well, a hullámzó magyar bortengernek vannak apályos-aszályos és cunamis időszakai, ilyenkor népbetegségeket arányokat ölt a piálás. Oláh Miklós (1536) elmondása szerint a Duna partján sok heverésző embert láthatasz fényes nappal, ezek Pesten az édes Bakkhoszt mértéken túl hörpölték, most gőzölgik ki, és hosszú órákon át tisztulnak meg hortyognak. Pázmány Péter 1636-ban jelenti ki (szerinte

az emberek amúgy is pincetokok, azaz a borospalack tárolására szolgáló tartókák, ládikák vagy kosárcák): vakmerőség nélkül merem mondani, hogy eleitül fogva minden veszedelmünknek az oka az uraknak és tiszt-viselőknél éjjel-nappali részegeskedése. Szentpéteri István prédikátor szerint a magyar tanács, azaz az országgyűlés délig fejfájó, szédelgő, délután részeg (1698). Sőt, szerinte a nők is vedelnek, mint a kefekötő gödény: akármely nagy bilikum vagy duska töltesse számukra, de megívásától nemigen irtóznak, sőt a férfiakkal a boritalban ugyan csatáznak, s nagy iható torokkal kérkednek: úgy megiszom a bort, mint a vizet. És így tovább. Ezt ma markánsan színezi, hogy az elitek nemcsak vedelnek, de tekernek is egy spanglit, húznak egy csikot vagy felnyomnak egy kis hernyót, és sajnos az egyszerű nép is olyan anyagot tol, amihez képest a szesz panacea: eladják a páleszt, hogy herbált vegyenek rajta, o tempora, o mores. És ha föl nézel a pohárból, hanyatló napot látsz, kiürülő és előregedő tájat a borvidékek boldog szigetei körül, hosszú alkonyt, melyben csendben jobblétre szenderül egy örök provincia.

Mármost, kérek, ó ne hidd, hogy a bornak csak ez az arca van, ma a borvidékek a legszebb helyek az országban, a meghittség, kedvesség, az európaiság, a profizmus és a szép élet szigetét alkotják az elbutuló tájban, egy másik Magyarországot. Ahol áll az idő, a rómaiak a Kopasz-hegy csúcsán gyűjtik meg a messze világitó jelzőtüzeket. Az észak-déli hadiúton, amely a mai templomtérén vezet keresztül, rézpikkelyes lovak húzzák a harcokocikat, a tankokból később itt fogy ki a gázolaj, itt gyűjtik meg a zsákmányt, ha hirtelen menekülni kell, itt eszik meg a saját lovaikat, ha éppen nincs más. Vén sváb, most asztalomra vén, nehéz kupákat hordass, bitte, tudod-e, mennyi nép kavart s vedelt itten, hol hanyatló napba néz hanyatló nép fia? Gondold meg, és igyál, mint a Hallgatag Drugics, hajtsd a fejed Melanie hatodik fokára, itt van mindjárt egy jó kis vörös a régióból, vörös farok, a Palota Pince Arridens 2008 nevű küvéje: egy igazi gyümölcsbomba! Illatában erdei gyümölcsök, ízében is érett szeder, áfonya, és meggy, szilva, ánizs emléke dereng, csersavtartalma visszafogott, egyensúlya viszont példaértékű. Kifejezetten harmonikus, izgalmas vörösbor.

Tompa Imre (*Mátraháza, 1958*) a Borigo bormagazin felelős szerkesztője, bár újabban teljesen absztinens. Bö fél évtizeden át bíralt a Concours Mondial de Bruxelles-en. Mielőtt beleitta magát a borszakmába, volt belpolitikai rovatvezető, falusi tanár, színpadi díszítő, bázongorista, ilyesmik. Lassan inkább Caritas és Thanatosz, nem annyira Erősz jegyében hangicsál vígan.

The image features a central horizontal strip of torn paper with a light gray background. On this strip, the text 'HOLLAMVEERES' is written in a bold, white, blocky font with a distressed, hand-painted appearance. The letters are slightly irregular and overlap, giving it a gritty, industrial feel. The top and bottom edges of the paper strip are jagged and uneven, suggesting it was torn from a larger sheet. The overall composition is minimalist, with the text centered against a plain white background, framed by black silhouettes at the top and bottom.

Király Levente

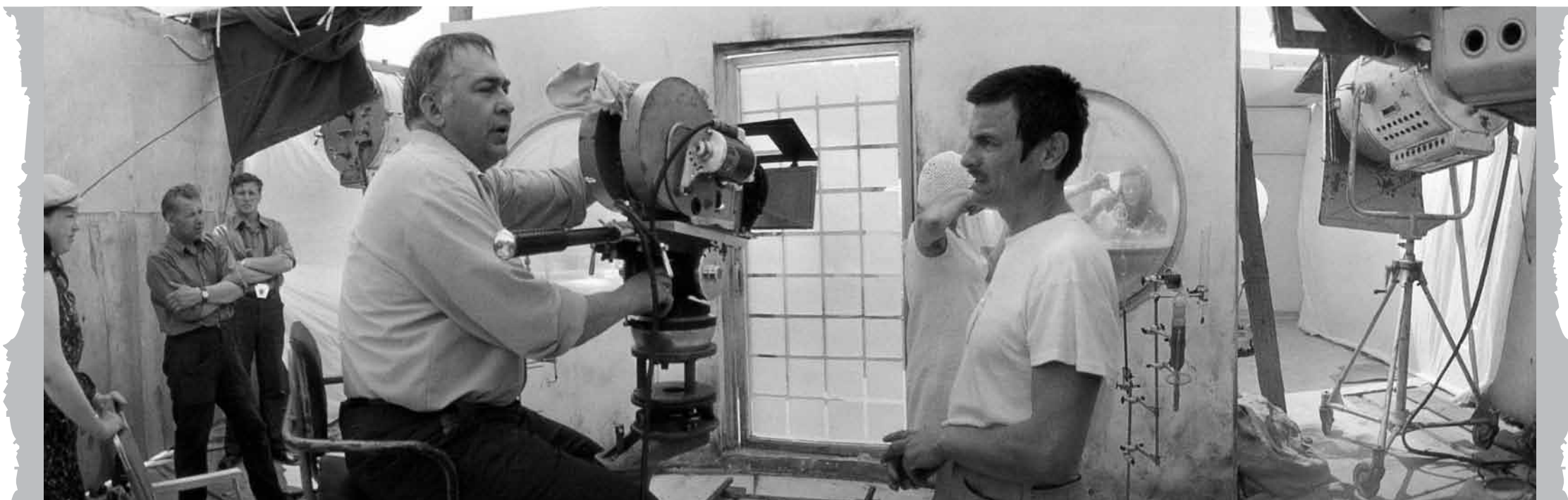
MEGVÁLTÁS A ZÓNÁBAN

Új, életképes mítosz ritkán születik, jó, ha százévente egy – úgy látszik, a huszadik századét ellőtte az idén harminc éve elhunyt orosz mester, Andrej Arszenyjevics Tarkovszkij. Persze a mítosz alap gondolata (létezik egy hely, ahol a kívánságok teljesülnek) ezer más formában megjelent már korábban, mint ahogy a Faust esetében az ember és Lucifer közösködése sem új. Ami egyedi mítosszá emeli őket, az a korra jellemző sajátos mozzanat, a korszellem pecsétje. Ez a Faust esetében a papírra írt, jogi formula, a szerződés, a Sztalkerben pedig a sajátos hely, a szoba. „Van egy szoba, ahol a kívánságok teljesülnek” – ez a Sztalker-mítosz tovább nem redukálható alapja.

Valóban létezik-e a szoba, ahol a kívánságok teljesülnek? Ezzel a kérdéssel Tarkovszkij mítoszt teremtett, igazi huszadik századi mítoszt, ugyanis a hely léte nem állítás, hanem kérdés, a néző egyéni döntésének kérdése. A korábbi korok mítoszaiban az alap nem vita tárgya: a befogadó feladata nem az, hogy eldöntse: a Minotaurusz, Ariadné, a labirintus létezik-e, hanem lelkének és szellemének minden erejével le kell hatolnia a történet legmélyére, fel kell fejtenie értelmének lehetőleg minél több rétegét – erre kap félreérthetetlen invitálást. Mint ahogy nem az a kérdés, Faust létezett-e valójában, hanem az, hogy a helyében mi hajlandók lennének-e szerződést kötni Luciferrel. Maga a paktum megkötése a mítosz szerint nyilvánvaló, nem eldöntendő kérdés. Tarkovszkij Sztalkerében ezzel szemben a Zónában létező titkos szoba léte erősen megkérdőjeleződik, annak ellenére, hogy a néző több felhívást is kap, hogy oda belépjen. A kérdés csupán az, hogy észreveszi-e ezeket a jeleket.

(Az árokperti pikniktől a misztérium-szobáig)

A film alapjául a Sztrogackij fivérek (Arkagyij és Borisz) *Piknik az árokparton* című regénye szolgált, mely nem remekmű ugyan, mégis benne van a zsenialitás csírája. Tarkovszkij észreveszi ezt a zseniális mozzanatot, és kibont belőle egy tökéletes, huszadik századi keresztény mítoszt. Ehhez arra van szüksége, hogy

gyakorlatilag mindent kidobáljon és újraírjon – a *Solaris* alapjául szolgáló regény szerzőjével, Stanisław Lemmel ellentétben most nem sértődik meg senki: a Sztrugackij testvérek köszönik a lehetőséget, végig partnerei maradnak a rendezőnek, és együtt, hárman alakítják tovább a forgatókönyvet. Később sem győznek hálálkodni, hogy részt vehettek saját művük többszöri felboncolásában és újrarendezésében. De miben is tér el a könyv és a film?

A *Piknik az ároksparton* alapötlete alapján a sci-fi-k, még hozzá a jó sci-fi művek közé tartozik. Történik valami: lezuhan egy meteor, vagy balesetet szenved egy űrhajó, esetleg valamiféle energianyag ér el a Földet, igazából nem tudni, csak azt, hogy a baleset következtében létrejön egy hely, egy Zóna, ahol nem érvényesek a földi lét törvényei. Furcsa tárgyak jelennek meg, amelyek felülírják a földi fizika törvényeit (pl. soha le nem merülő elem), ám a hely roppant veszélyes, ezért a hatóságok lezárják a területet, és csak kutatók, illetve sztalkerek merészkednek be, előbbieket szinte csak a Zóna határáig, és elképesztő védelmi felszerelésekkel, utóbbiak viszont illegálisan, mindenféle védelem nélkül: ők látják el a feketepiacot a furcsa tárgyakkal. Főhősünk egy melós, aki a tudósoknak dolgozik, de éjjelente sztalkerek áll. A könyv nem nevezi meg a konkrét országot, de a nevek és maga a sztalker szó (angolul a *stalker* cserkésző vadászt jelent)

miatt leginkább Amerikára gondolhatunk, de van egyfajta nemzetközi jellege, talán már csak egyetlen, nagy ország létezik a földön (sok szovjet sci-fiben van a jövőben világkormány). Tarkovszkij teljesen elhagyja a zónabeli csodakütyüket, egyetleneggel sem találkozunk, de a Zónának „otthont adó” országot ő sem nevezi meg: a rendőrök hangsúlyozottan más egyenruhában vannak, mint a korabeli orosz rendvédelmi szervek, a nevek (Író, Professzor, Majmocska) sem utalnak konkrét helyre. Maga a Zóna név annál inkább, ez volt a Gulag egyik neve az orosz köznyelvben (a másik a láger, vagyis tábor).

A *Piknik az ároksparton* olvasván ismerős érzésünk lehet: gondolkodásmódja nagyon hasonlít a nyugati, balos világháborús regényekéhez (Eric Knight: *Légy hű magadhoz*, Vercors: *A tenger csendje*, Remarque: *A diadalív árnyékában*, James Jones: *Most és mindörökké*, Semprún: *A nagy utazás*), ahol a háború értelmetlensége és kegyetlensége ép ésszel feldolgozhatatlan morális döntések elé állítja a főhősöket, mély depresszióba taszítva őket – ezek a könyvek tulajdonképpen poszttraumatikus vívódások. A katona legfőbb altiszti rangig lehet tisztességes, annál fentebb mindenképp korrumpálódik; és iszonyatos erőfeszítések árán megpróbál ember maradni az embertelenségben. Sztrugackijék sztalkere ilyen hős: keményen melózó, nagy piás és nyers modorú

proletár – ám a zord külső érző szívet takar: a Zónában végül eljut arra a helyre, ahol a kívánságok teljesülnek (itt még nem szoba, hanem egy elhagyott bánya teknője), és az egész emberiség megváltását kéri. Vagyis az első látásra minden tartását elvesztett férfi hős egy afféle *az-atyáúristenit-neki* gesztussal minden embernek jót kér, egész pontosan ezt mondja: „Boldogság mindenkinek ingyen, és senki ne maradjon elégedetlen!”

Sztrugackijék regényének befejezése csodálatos és magasztos happy end, bizonyos szempontból magasabb rendű, mint a filmé – de Tarkovszkij nem hagyhatta meg ebben az állapotában: ez a minden-mindegy alapú morális döntés számára így nem volt eléggé megalapozott.

Ahhoz, hogy a film a legvégső formáját megkapja, nemcsak az alkotóknak kellett változtatniuk: az élet, méghozzá a szovjet fajtájú, alaposan beleszólt. A német forgalmazó ugyanis a film forgatása előtt a lehető legjobb nyersanyagot küldte el Tarkovszkijnek címezve, ám amikor a film felét már leforgatták, és elküldték előhívni Moszkvába: megsemmisült. Hónapok munkája vált semmivé egy pillanat alatt. Máig nem tudni, hogy tudatos szabotázsról volt szó, vagy tényleg csak szerencsétlen baleset történt: az elavult szovjet technológia szerencsétlen találkozása a nyugati csúcstermékkel. Ekkor kapott szívrohamot Tarkovszkij, szerencsére felépült. A Moszfilm aztán ezzel kedveskedett neki: nem pótolták ki a költségvetést, hiába ment el a fele a nagy semmire, ha folytatni akarta, meg kellett oldania félpénzből. Az észtországi helyszín – ahol a film nagy részét végül leforgatták – évekkel később a stáb több tagjának is halálát okozta. A folyó vize mérgező volt, többen rákban (tüdő-, gége-) haltak meg, így az Író-társulat Anatolij Szolonyicin és Tarkovszkij is. Az életükkel fizettek ezért a remekműért. De az élet nemcsak elvett, hanem adott is valamit: a *Sztalker* végső változata egészen más lett, mint az első forgatáskor. A főhős sokat változott, előnyére: korábban vagányabb, félelmetesebb fickó volt, még hasonlított a regénybeli sztalkerre. De ennek már nyoma sincs: a sztalker, akit mi láthatunk, egy megtört, vívódó, már-már félnék próféta, igazi beavatómester. Ráadásul hiába a társai képviselik a tudományt és a művészetet, ő az egyetlen a filmben, aki lelkesen és kellő komolysággal tud beszélni szellemi kérdésekről, gondoljunk csak a zenéről elmondott gondolataira. Ezzel szemben az Író végig ironizál és gúnyolódik, kizárólag a művészet árnyoldalairól beszél, arról a perverz viszonyról, amely őt a közönséggel összeköti. Nagyon erős civilizáció- és művészetkritikát fogalmaz meg Tarkovszkij: a mai világ embere csak zabál, és nincs az a saját lelkéből előkapart ocsmányság, mondja az Író, amit ne fogyasztana el kéjjel a közönség.

Előttünk van hát egy lecsupasztott, a lényegre redukált mű, melyből csak az alapötlet maradt, előttünk áll egy alkotó, aki a készítés közben majdnem, később viszont, mondhatni szövődményként, ténylegesen belehalt abba, hogy elkészíthesse ezt a filmet. Korábbi alkotásai is külön-külön elegendők a halhatatlansághoz, de ez a mű, az 1979-re végül nagy nehezen elkészült *remekmű* egészen új fejezetet nyit a filmművészetben. Halhatatlan mítoszt teremtett. S visszatérve az esszé elején feltett kérdésre: vajon tényleg létezik-e az a bizonyos szoba? Hiszen az Író, teljesen logikusan eljut oda, hogy megkérdőjelezze a létét, pontosan úgy, ahogy az újkori filozófia és művészet, no meg a tudomány eljutott Isten létének megkérdőjelezéséig. Hát hiszen ki látta? Ki látott olyan embert, akinek teljesültek a kívánságai? Honnan tudhatjuk, hogy ez nem csak egy szép mese? Tudatunk követi az Író-t, logikánk helyesel. De miért van az, hogy bár Sztalker teljesen összeomolva, szótlanul ül, és nem felel, mi mégis azt érezzük, hogy a szoba igenis létezik?

(A tudatalatti vagy mágikus látás)

Tarkovszkij az *Andrej Rubljov*-ban fejlesztette tökélyre azt a filmnyelvet, amelynek elméleti hátterét és gyakorlatát részletesen leírja *A megörökített időben*, én most csak a lényeget említem. Sok hosszú beállítással, látszólag állóképpel dolgozik, melyek valójában nem állóképek: a kamera lassan halad előre, így a kép alig észrevehetően változik – ezt főleg nagytotálóknál alkalmazza, így a tudatos, „intellektuális” látásunk mellett felébreszti bennünk a tudattalan, a „mágikus” látást is, miközben lassan, finoman belekerülünk a képbe. Persze ez a közelítés sokszor a tudatos látásunkkal is észlelhető, így a lassabb-gyorsabb mozgások váltakozása, és az a mód, hogy a képmozdulás előre, oldalra vagy „részút”, esetleg vertikálisan történik, sajátos tér-idő élményt hoz létre.

Kivételes, nagy filmek esetében a megoldás sokszor nem olyan egyértelmű, nem a szemünk előtt zajlik. Hiszen mondhatná a Sztalker: én hiszem, hogy a szoba létezik! Szuggesztíven nézne a kamerába, húznák a vonósok, a nézők könnyeznének. De léteznek ennél finomabb, rejtettebb filmes eszközök is. Vegyük például Kuroszava csodálatos filmjét, a *Derszu Uzalát*. A második rész elején újra találkozik a két jó barát, Derszu és a Kapitány. Szaladnak egymás felé a téli erdőben, vidáman, és amikor találkoznak, egy hatalmas, kidőlt fa miatt nem tudják egymást átölelni – a fa törzse majdnem olyan magas, mint ők, csak átnyúlnak fölötte, és úgy fogják meg egymás kezét: milyen tökéletes előhangja a filmvégi tragédiának! Vagy vegyük a nagy triász egy másik tagját, Bergmant. *A nap vége* egyik legérdekesebb, bár a fő mondanivaló

szempontjából lényegtelen, mégis izgalmas kérdése: a Professzor és a Bejárónó, Anna kisasszony között tulajdonképpen milyen viszony van? A vége felé azt gondolhatnánk, hogy valami intimebb kapcsolatban élnek. Miért gondoljuk mindezt? Ha alaposan megfigyeljük, a film végén, amikor a Professzor lefekszik a hotelben, a szomszéd szoba falán, az esti búcsúzás közben, épp csak bevillan egy elképesztően erős hatású expresszionista aktkép. Teljesen idegen tárgy a filmben, csak egy villanás erejéig látható, tudatosan szinte észre sem vesszük, de a mindent látó tudatalattink köszöni az utalást, és somolyog a bajsza alatt: ezek között van valami. Antonioni *A kaland* című filmjének legvégén a gyötrődő párt egy tökéletesen zárt, kisvárosi térbe helyezi, itt zajlik a végjáték, a „se veled, se nélküled” tipródás végső felvonása: és egyszer csak váltunk, és kinyílik a kép: meglátjuk, hogy a tér, ahol főhőseink vannak, egy távoli, hatalmas, havas hegycsúcsra néz, hogy lélegzetelállítóan szép és tágas panoráma van előttük, nem pedig egy klausztrófó, városi terecske. Milyen zseniális ellenpont – ezt az eszközt egyébként az olasz mester tudta a legjobban kiaknázni. De hogy magyar remekművet is említsünk: Makk Károly korai filmje, a *Ház a sziklák alatt* úgy kezdődik, hogy a kamera víztükröt mutat, azon halad egy hajó. Az egész úgy van megkomponálva, hogy azt hihetjük, a tengeren vagyunk, csak lassan döbbenünk rá, hogy ez „csak” a Balaton, a magyar tenger. Milyen fantasztikus felütés! És ha már Tarkovszkij: honnan tudjuk, hogy Andrej Rubljov megszegte szerzetesi esküjét, és megtapasztalta a földi szerelmet, ahogy ő nevezi, a paráználkodást? Amikor hajnalban fölkel,

és eloson a pajtától, ahogy a félrelépő férfiak szokták (közben látunk egy még ölelkező párt, s egy nemnélkülivé aszalódott arcú, szomorú tekintetű öregasszonyt: mennyi minden egyetlen beállításban!), Andrej lopakodása közben a pajta ajtófélfájáról leesik egy koszorú, ezzel van vége a snittnek. A koszorú többek között szüzesség-szimbólum, a magyar népköltészetben is: finom, mégis milyen hangsúlyos eszköz! Egyébként Tarkovszkij a *Sztalker*ben is él hasonló eszközzel: egy fátoldalab hull le akkor, amikor az Író megelégedi a kerülőutakat, és bosszankodva elindul a ház felé, de egy hang, a feltámadó szél és egyéb baljóslatú jelek visszatartják.

Láthatjuk hát, a film tökéletesen alkalmas arra, hogy rengeteg eszközzel sugalmazzon, hogy ne csak az elsődleges jelentést vegyük észre, ne csak az előtérben zajló dolgoknak higgyünk.

(A néző beavatása)

Mikor a *Sztalker*, az Író és a Tudós elérkeznek a szoba előterébe, lezajlik az elképzelhető legnagyobb dráma: egyikük sem lép be a szobába, sőt kiderül, a Tudós azért jött, hogy elpusztítsa, az Író pedig rájön: nem a fennen kimondott, a felszínen akart kívánságok teljesülnek, hanem a legeslegmélyebbek, a legtitkosabbak – azok, amiket mi magunknak sem merünk bevallani. Mivel tisztában van saját lényének tökéletlenségével, ezért nem mer bemenni. Végül a Szoba, sőt a Zóna valóságát is megkérdőjelezi. Nekünk kell eldöntenünk, neki van-e igaza, vagy a *Sztalker*nek higgyünk.

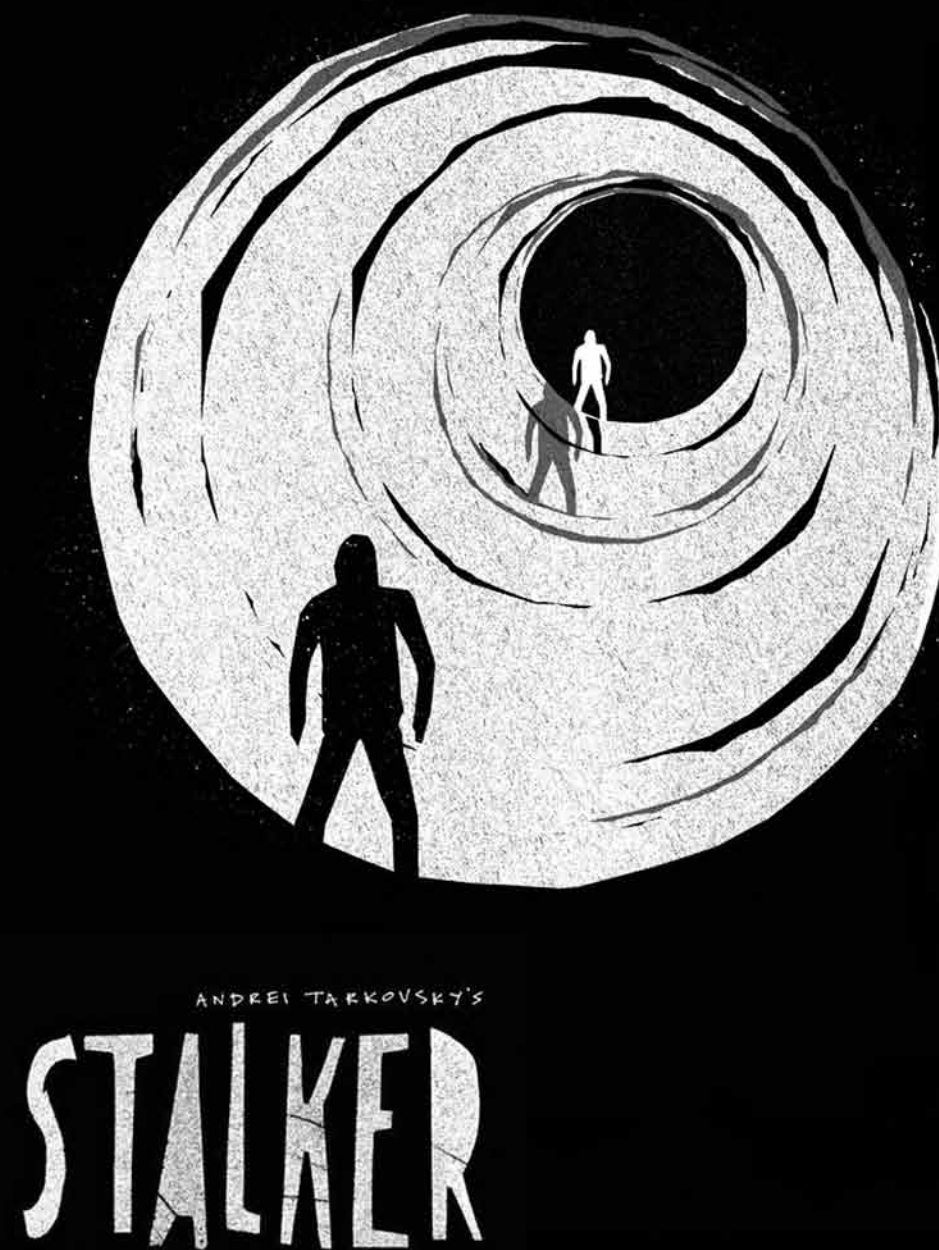
És ekkor megtörténik a legfontosabb nézőpontváltás a filmtörténetben: mi magunk, nézők kerülünk be a szobába. Egyre hátrébb kocsizva „tol” bennünket Tarkovszkij a szoba belseje felé, onnan nézünk ki, a három főszereplő felé. A rendező ezzel a nézőpontváltással eljuttatott minket a beavatáshoz: tessék, ők nem léptek be, de ti igen, ott vagytok a szobában. Végigjártátok azt az utat, amit az Író és a Tudós. Most megvizsgálhatjátok, mi lakozik a lelketek legmélyén. Mernétek-e kívánni, és ha igen, mi lenne az? Vagy ti is gyávák vagytok hozzá?

Tarkovszkij hagy nekünk időt, hogy elmerengjünk ezen a létünk alapját érintő kérdéskörön, közben beesik az eső a szobába, amely a lepusztultság esztétikájának csúcsa: ilyen szép még sosem volt egyetlen elhagyott gyárépület omladozó belső tere sem: egy ponton felragyog, mint egy ikon aranyozása. És mindezzel még nincs vége!

A snitt után ismét a film elején, a kocsmában találjuk magunkat, látjuk a három utazót, de azt a kutyát is, aki Sztalkerhez feküdt a Zónában. Vagyis kijutott egy élőlény, maga a hűség jelképe a Zónából („Nem hagyhattam ott”, mondja Sztalker a feleségének). Majd pedig ezután jön Sztalker legmélyebb kétségbeesése: megtudjuk, hogy eddig bárkit is vitt oda, még soha senki nem mert belépni a szobába. Alexandr Kajdanovszkij ebben a jelenetben teszi föl a koronát eddig is felfoghatatlan szintű színészi alakítására. És még mindig nincs vége! Ezután, ebből a filmnyelvileg mégiscsak zárt műből Sztalker felesége felénk fordul, és elkezd kibeszélni hozzánk a filmből! De miért teszi, teheti meg mindezt? Azért, mert mi bent jártunk a szobában! Többé már nem semleges nézők vagyunk, hanem beavatottak. Az ő férje, a sztalker vitt el minket oda, így hát neki, a feleségnek is köszönhetjük az utazást, hiszen ő is rengeteg áldozatot hozott az életben csak azért, hogy mi üdvözljünk.

A film után pedig órákig (napokig? hetekig? évekig?) töprenghetünk, gyötrődhetünk azon: mi vajon tudjuk, mi lakozik a lelkünk legmélyén? Megérdemeltük ezt a beavatást? És legfőképp: hogyan fogjuk élni ezután az életünket?

Király Levente (Szeged, 1976) író, költő. Legutóbbi könyvei: Диктати (novellák bolgár nyelven, 2015), Pergamen (versek, 2014).

Fotó: Alex Ehrenzweig

Takács Ferenc

SZOMBATHELYTŐL SZÁZHAMINCZBORJÚGULYÁS- DUGULÁSIG:

JAMES JOYCE MAGYARJAI

(75 éve hunyt el az *Ulysses* szerzője)

Párizsban, a Montmartre tövében található boulevard Rochechouart-on, a 80. házszám alatt van egy étterem, amely a *Le Petit Trianon*, azaz a „Kis-Trianon” nevet viseli. Egy alkalommal, 1923-ban vagy 1924-ben – nem lehet biztosra tudni – James Joyce is megfordult itt. Akkoriban még az egyszerűbb *Trianon* névre hallgatott a *Le Petit Trianon*, amelynek sörlátétjei büszkén hirdetik, hogy az étterem 1898 óta üzemel töretlenül. Hogy volt-e valami alkalma a *Trianon*-beli összejövetelnek, netalán ünnepeltek valamit, esetleg az előző (vagy előző előtti) évben, 1922. február 2-án (Joyce születésnapján) megjelent *Ulysses* első (vagy második) születésnapját, ezt sem tudjuk. Egyet viszont tudunk: Joyce az este valamely alkalmas – vagy kevésbé alkalmas – pillanatában szokásához híven dalra fakadt, és képzett tenorján (ifjúkorában operaénekesnek készült, 1904-ben egy dublini dalesten fel is lépett, mégpedig az akkoriban legnagyobbra tartott hivatásos ír operaénekesek társaságában) elénekelt egyik kedvenc nótáját, a *Love’s Old Sweet Song* („A szerelem régi, édes dallama”) című fülbemászó és szívre ható – ne kerteljünk – nosztalgikus giccset (1884-ben komponálták, szövegét G. Clifton Bingham írta, zenéjét J. L. Molloy szerezte, ha valakit esetleg érdekel).

Az életrajzi epizód mindkét – önmagában esetleges – eleme, a szentimentális műdal és a hangzatos nevű étterem, az *Ulysses*-hez mégpedig annak magyar vonatkozásaihoz kalauzol bennünket. Azokhoz a vonatkozásokhoz, amelyek áttekintésével igyekszünk megemlékezni az évfordulóról, és leróni tiszteletünket a hetvenöt évvel ezelőtt, 1941. január 13-án Zürichben elhunyt szerző emléke és mindmáig nagyon is élő, egyre inkább halhatatlanság-gyanús életműve előtt. Egyszerűbben fogalmazva: Joyce magyarjainak – fiktíveknek és valóságosaknak, illetve egyszerre fiktíveknek, egyszerre valóságosaknak – eredünk nyomába.

A *Love’s Old Sweet Song* címe vagy szövegének egy-egy részlete többször – a regénnyel hivatásszerűen foglalkozó szövegborászok összeszámolták: tizenkétszer – előfordul az *Ulysses* szövegében, a regény számos vissza-

visszatérő motívumának, tematikus ismétlődéseinek az egyike. Először a kora reggel játszódó negyedik fejezetben – vagy ahogy a Joyce-kutatásban hagyományosan nevezik: epizódban – említik: a regény főhőse, Leopold Bloom újsághirdetés-ügynök felesége, Molly (vagy Marion), aki félig-meddig hivatásos énekesnő, levelet kap impresszáriójától (és, mint sejteni lehet, szeretőjétől), Hugh (városszerte ismert gúnynevének: Bagzó) Boylantól, aki jelzi, hogy a nap folyamán áthozza tervezett koncertturnéjuk műsortervét, amelyen – mint Bloom kérdésére kiderül – szerepel a *Love's Old Sweet Song* is.

Trianonról nem történik említés az epizódban. 1904-ben vagyunk (június 16-án, csütörtöki napon), a világháború majd tíz év múlva fog kitörni, tizenhat évvel később (1920-ban) írják alá a Nagy-Trianon kastélyban a békeszerződést, amely – igaz, drasztikusan összezsugorított területen – helyreállítja a magyar függetlenséget és nemzetállami szuverenitást, s tizennyolc évnek kell ahhoz is elmúlnia, hogy érvénybe lépjen az Ír Államszerződés, amelynek nyomán 1922-ben – igaz, területileg csonkán és lényeges közjogi megszorításokkal – létrejön a független Ír Szabad Állam. (És – mintegy ráadásként – ugyanebben az évben megjelenik Párizsban az *Ulysses*.)

Trianon mégis jelen van a negyedik fejezetben, igaz, csupán metonimikusan, azaz az érintkezés mágiája révén. Molly férjének, Leopold Bloomnak az apja – amint a regény utalásaiból, a szereplők tudatában fel-felbukkanó emléknymokból, fiókok mélyén rejtőzködő tárgyi mementókból összeáll a családtörténet – Magyarországon született és ott is nőtt fel. Virág Rudolfnak hívták, zsidó volt, és szombathelyi lakos. 1852-ben vándorolt ki az osztrák önkényuralmat nyögő Magyarországról, hogy azután Írországra, az Egyesült Királyság félgymarmati függőségében senyvedő tartományában keresse sorsa jobbra fordulását, ahol is nevét hamarosan hivatalos úton Rudolph Bloomra változtatja. A szombathelyi zsidó migráns fia, Leopold Bloom már Írországra született, 1866-ban.

Ő James Joyce legfontosabb magyarja, még ha csupán családi jogon is. Egyébként nem az első: Joyce életrajzában és irodalmi működésének időrendjében ketten is megelőzik, egy valóságos és egy fiktív magyar. Az előbbi maga Munkácsy Mihály, akinek 1899-es dublini kiállítását megtekintve az egyetemista Joyce műkritikát írt az (akkor még) világszerte igen nagyra tartott magyar festő *Ecce homójáról*. (Kéziratban maradt fenn.) Hogy az értetlen és ellenséges tömeggel szembenező mártír alakjában alighanem a maga jövőendő művészsorsát sejtette meg, ez itt még fontosabb, mint az az esetlegesség, hogy a kép festője történetesen magyar volt. A másik, ezúttal fiktív magyar esetében viszont már – ahogy mondani szokás – „nem véletlen”, hogy magyar. A *Verseny után* című elbeszélés – először 1904-ben jelent meg, majd a *Dublini emberek* című novellafüzér részeként 1914-ben – egyik szereplője egy magyar autóversenyző. A Dublin környéki vidék útjain zajló és a fővárosban végződő verseny többi résztvevőjének – franciáknak, belgáknak, angoloknak és amerikaiaknak – a jelképes ellenpontja: míg a többi nemzet fiait mind csupán a pénz és a presztízsz hajtja, a koldusszegény „szálas magyart” a szellem és a test dolgai éltetik. Énekel, zenetörténeti fejtegetésekbe bonyolódik, leül a zongora mellé – közben pedig minden alkalmat megragad, hogy csillapítsa makacsul fel-feltámadó éhségét, mivel optimizmusának és derűs kiegyensúlyozottságának egyetlen biztosítóka a jóllakottság. Az elbeszélés címe az eredetiben – *After the Race* –

szójátékosan kétértelmű: nem csupán azt jelenti, hogy a „verseny után”, hanem azt is, hogy (mindenki) a *race*, azaz a fajtája, a nemzetisége szerint viselkedik, a *race*-re jellemző jegyeket hordozza. Joyce, egy elmaradott és függő helyzetű ország fia az övéhez hasonló helyzetű nemzet, a magyarok háza táján keres valamiféle pozitív mintát, és a maga kitalált magyarját megteszi a szellem és a test: a (művészi) ízlés és a (gasztronómiai) ízelelés jelképes foglalatává, amivel szembeállítja őt a „fejlettebb” nemzetek lelkületének ürességével és sivár anyagiasságával.

Hogy autóversenyző figurája megformálásában élményeitől kapott-e segítséget Joyce, azaz ismert-e már magyarokat ebben az időszakban, nem tudjuk. Dublinban ekkoriban nemigen találhatott volna magyarokra. Talán Párizsban – ahol 1902-1903-ban töltött el néhány hónapot – bukkantak fel magyarok a környezetében, de hogy ez sem valószínűsíthető, arra az is utal, hogy a *Verseny után*-beli magyarnak egy párizsi kávéházi ismerősének olasz hangzású nevét adta: Villonának hívják az elbeszélésben.

Az *Ulysses* magyar vonatkozásainak és Leopold Bloom magyar hátterének a megalkotásához viszont már bőséges tapasztalati anyag birtokában láthatott neki, amikor 1914-ben dolgozni kezdett a regényen. 1904. októberében barátnőjével, Nora Barnacle-lel egyetértésben önkéntes száműzetésbe vonult, miután elhatározta, hogy kivándorol testi-szellemi-lelki börtönnek érzett hazájából: egy nyelvtanári állás várományosaként Párizs és Zürich érintésével Triesztbe utazott. Először néhány hónapot Polóban (ma Pula, Horvátország) töltött nyelvtanárként, majd Triesztben, az Osztrák–Magyar Kettős Monarchia kikötővárosában (ma Trieste, Olaszország) telepedett le. Hosszú évekre, évtizednél is hosszabb időre ez a város lett az otthona, s ennek a soknyelvű, eredendően multikulturális városnak az egyszerre közép-európai, egyszerre balkáni, egyszerre levantei pezsgése és kavargása táplálta Joyce képzeletét, olyannyira, hogy az itt töltött évek voltak az ő (Wilhelm Meister-i értelemben vett) tanulóévei. Ha nincs Trieszt, soha nem születik meg az *Ulysses* – legalábbis az az *Ulysses* nem születik meg, amelyről Anthony Burgess, a *Gépnarancs* Joyce-rajongó szerzője állapította meg, mégpedig teljes joggal, hogy a regény „az Osztrák–Magyar Birodalom utolsó nagy művészeti produktuma”.

Mint ahogy Leopold Bloom, „Villona” nagyra növesztett változata, maga is ilyen osztrák-magyar „művészeti produktum”. Joyce Triesztben jó néhány magyarral, zsidóval, magyar zsidóval és magyar nemzsidóval találkozott – legtöbbjük persze csupán származására nézve volt magyar. Ismerősei és barátai körében szorgosan gyűjtötte a karakterjegyeket és jellemvonásokat, amelyeket

azután Bloom alakjává gyúrt össze. Regénye hőse a „Bloom” nevet egy régi dublini zsidó család nevééről kapta, de tulajdonságai kelet-közép-európaiak, s mint ilyenek, magyarok is: a modern, szekularizált és asszimilálódni igyekvő zsidó figurája az övé, amelynek legjellegzetesebb példáit az Osztrák–Magyar Birodalom adta.

Hogy volt-e konkrét mintája Joyce trieszti környezetében, ez régóta változatos találgatások tárgya. Richard Ellmann, Joyce biográfusa 1959-es *James Joyce*-ában Teodoro Meyerre, a trieszti *Il Piccolo della Sera* esti lap, egy irredenta szellemű (azaz harcosan olasz és a város Olaszországhoz való csatolását szorgalmazó) orgánium kiadójára tippelt – Meyer egy Magyarországról elszármazott zsidó képeslapárus fia volt, Joyce jól ismerte őt, a lapjába is gyakran írt. Ellmann később revideálta tippjét és a Joyce-életrajz 1982-es átdolgozott kiadásában amellet érvelt, hogy a regénybeli Bloom-portréhoz – vagy legalábbis annak fő vonásaihoz – Italo Svevo, a trieszti regényíró, a *Zeno tudata* című modern olasz regényremek szerzője ült, persze képletesen, modellt. Italo Svevo, azaz írói nevén az „olasz sváb”, akit eredetileg Ettore Schmitznek hívtak, felső-magyarországi zsidó ősök leszármazottja volt, felmenői Kopcsányból (ma: Kopčany, Szlovákia) vándoroltak el. Joyce barátja és pártfogoltja volt – ő hívta fel több neves francia kritikus figyelmét a trieszti író munkáira. De mások is esélyesek a versenyben. Joyce jól ismerte Marino de Szombathely történészt, irodalmárt és műfordítót, Szombathelyről Triesztbe vándorolt zsidó ősök sarját, aki ekkoriban jelentette meg Homérosz *Odüsszeiáját* olasz fordításban. Ha másért nem, az *Ulysses* majdani szerzője szemében ezért mindenképpen érdekessé vált, s bizonyosnak látszik, hogy az ő vezetékeve nyomán lett Szombathely Bloom édesapjának, Virág Rudolfnak a szülővárosa.

Végső bizonyosság persze ebben a kérdésben sincs – s nem sokra megyünk Joyce személyes tanúságtételével sem. Dr. Daniel Brody, a Svájcban működő Rhein-Verlag könyvkiadó tulajdonosa, aki éppen az *Ulysses* német fordításának

Joyce Szombathelyen

(Georg Goyert, 1927) a második kiadásával (1930) volt elfoglalva, egy alkalommal Joyce-nak szegezve a kérdést. „Joyce úr, azt értem, hogy az ön Stephen Dedalusának a *pendant*-ja a regényben miért zsidó, de hát miért egy magyarnak a fia?” Joyce levette a szemüvegét, Brodyra függesztette a tekintetét, és határozott hangon leszögezte: „Mert az volt.” De hogy ki volt az illető, erről sohasem nyilatkozott.

Daniel Brody egyébként Joyce magyarjai közé tartozik. Valójában Bródy Dánielnek hívták – Joyce, valahányszor levelet írt neki, mindig gondosan kitette az ó-ra a vesszőt („*Sehr geehrter Herr Bródy!*”). Bródy Sándor unokaöccsének, a Hungária nyomda- és kiadóvállalatot 1873-ban megalapító Bródy Zsigmondnak (1840–1906), Jókai és Mikszáth barátjának az oldalági leszármazottja volt, a húszas évek elején hagyta el Magyarországot és a családi könyvészhagyományokat folytatva lett a

Rhein-Verlag tulajdonosává. Joyce művei mellett Hermann Broch munkásságának a kiadása volt a szívügye.

Az *Ulyssesszel* kapcsolatos kiadói munkájának volt egy magyar nyelvi vonatkozású filológiai eleme. A regény tizenkettedik fejezetében – a homéroszi megfeleltetések rendjében ez a Küklopsz-epizód – eszmei síkon a nemzet a téma, amely körül az egyöntetűség és a sokféleség vitája zajlik. Lévén a könyv nyelvi legheterogénebb fejezete, a legkülönbözőbb nyelvekből származó idegen szavak egész sora tarkítja a szöveget, közöttük fél tucat magyar szó és kifejezés is, logikusan kapcsolódva Bloom családi és nemzeti háttéréhez. Itt fordul elő a *Százharminczbrojúgulyás-Dugulás* helységnév is – ide távozik ünnepélyes körülmények között Bloom, miután menekülni volt kénytelen egy kocsmai nacionalista és antiszemita, a Polgártárs dühe elől. A magyar szavak helyesírása és nyelvtana hibás – hogy ennek Joyce nyelvtudása vagy a nyomdai szedő az oka, nem tudhatjuk. Bródy a német fordításban a hibás magyar szavakat kijavította, a helységnévbeli *brojút* is gondosan *borjúra* igazította – amivel voltaképpen Joyce szövegének egyedi változatát hozta létre. (Ezt a változatot egyébként nem tartja számon, legalábbis egyelőre nem, a nemzetközi *Ulysses*-filológia.)

A *Százharminczbrojúgulyás-Dugulás* – tartsuk magunkat mi is Bródy javításához – egyébként felvet egy máig kellően meg nem világított kérdést: milyen mélységű volt a több nyelvet anyanyelvi szinten beszélő és több tucatnyi

más nyelvben is valamilyen szinten jártas író magyar nyelvtudása. (Fennmaradt egy papírlap, amelyen Joyce felsorolja azt a negyven nyelvet, amelyeknek szavait felhasználta a *Finnegans Wake* multiglott szövegének a megkomponálásában. A felsorolásban az angol az első, a magyar a legalább ennyire előkelő – vagy kiemelt – utolsó.) A fejezetben szereplő többi magyar szó meglehetősen kezdetleges magyar nyelvi ismereteket sejtet, velük szemben viszont a Százharminczbrojúgulyás-Dugulás nyelvi hibátlan, dévajul szkatologikus, és a legtöbb, altesti pajzánságokra fogékony magyar olvasó arcára mosolyt csaló játékos-parodisztikus szószülemény. Valószínűtlen, hogy Joyce alkotása lenne – valaki besegített, mégpedig anyanyelvi kompetencia birtokában.

Mostanában derült ki számomra, hogy akadt valaki, aki megkérdezte a szerzőt, hogy ki is volt ez a valaki. Tábori Pál (1908–1974) 1937-től Angliában élő újságíró – a német nyelvterületen Georg Tabori (1914–2007) néven ismert, neves író bátyja – emigrációjának évében meginterjúvolta a Párizsban élő James Joyce-t; az interjú a *Pesti Napló* 1937. augusztus 8. számában olvasható, „Találkozás James Joyce-al [sic!]” a címe. (Az interjúra Nagy Zsejke szerkesztő hívta fel a figyelmet. Ezúton is köszönöm segítségét.) Amiről eddig senki sem tudott: kiderül a cikkből, hogy Táborinak szerződése volt a Nova kiadóval az *Ulysses* lefordítására, egy próbafejezetet le is adott. Joyce-t különböző fordítási problémákról kérdezgette, főként arról, hogy miként „fordítsa le” magyarra – azaz mire cserélje fel a magyar szövegben – az angol nyelvű eredetiben előforduló magyar szavakat. (Emigrálása következtében a fordítás tárgyaltanná vált; az *Ulysses*t majd Gáspár Endre fordításában jelenteti meg a Nova 1947-ben.)

Hogy azt is megkérdezte Joyce-tól, kitől hallotta a magyar szóvicceket, köztük a *Százharminczbrojúgulyás-Dugulás*-t, ez Táborinak egy húsz évvel később publikált visszaemlékezéséből derül ki (*Irodalmi Újság*, 1957. augusztus 1. 9. o.). Ettől sem leszünk okosabbak: az interjú alanya emlékezett rá, hogy valakitől hallotta, de már nem emlékszik, hogy kitől. Az *Ulysses* írójának magyar nyelvi tanácsadója így alighanem mindörökké Joyce *fantommagyarja* marad: valószínűtlen, hogy valaha is fény derül a kilétére.

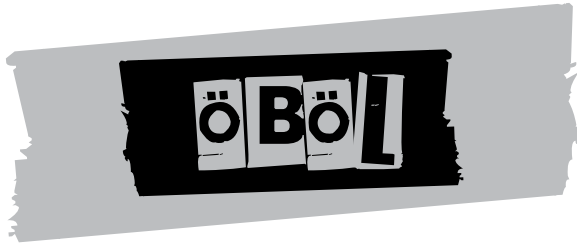
Nincs egyedül, sajnos. Van belőlük még néhány. Itt van például a titokzatos „Böske” – angolos átíratban: Boski vagy Boske –, teljes nevén Márkus Erzsébet, Arthur Schnitzler unokatesvére, aki George Antheil (1900–1959), a húszas években Párizsban élő amerikai avantgárd zeneszerző felesége volt, s a *Finnegans Wake*-et író Joyce-nak dolgozott a keze alá: *orosz* (?) szójegyzékeket gyártott a számára.

Vagy a magyar filmes, aki valamikor 1934-35 táján jelentkezett Joyce-nál, mondván, hogy a készülő *Finnegans Wake* 1928-ban megjelent *Anna Livia*

Plurabelle című részletéből szeretne filmet forgatni. Joyce és munkatársa, Stuart Gilbert, hozzáfogtak a forgatókönyv megírásához, de a filmből azután nem lett semmi, Joyce meghalt, Gilbert pedig elfelejtette, hogy ki volt a magyar filmes. (Máhr Kinga tanárnő-kolléga derítette ki bravúros nyomozással, hogy minden valószínűség szerint Moholy Nagy László volt. De sajnós, csupán minden valószínűség szerint – a végső bizonyíték, egy aláírás egy darab papíron, egy naplóbejegyzés valahol stb. hiányzik.)

Sorolhatnánk tovább, de zárjuk a sort Joyce magyar fantomjainak a legkülönösebbikével. A Horthy Miklós sorhajóhadnagynak angol órákat adó James Joyce legendája kívánczik a lista végére. Tényleg legenda. Irodalmilag igen termékenynek bizonyult (Békés Páltól Cserna-Szabó Andrásig számosan találtak benne ihletést), igaznak azonban nem. Évekkel ezelőtt megírtam, hogyan, milyen félreértés-láncolat mentén bújti ki a földből és borult virágba a mese („*Kapirgáló: A nyelvtanár és a sorhajóhadnagy.*” *Magyar Narancs*, 2011. szept. 8.), ezt itt most nem rekapitulálnám. Csupán egy utolsó megjegyzést tennék: van valami lélegzetelállítóan bizarr, perverz, és torz abban, hogy a szombathelyi magyar zsidó fiának alakját és történetét múlhatatlan érvénnyel regénybe foglaló James Joyce legendájára nekünk Horthy Miklós fantomját sikerült ráfércelnünk.

Takács Ferenc (*Budapest, 1948*) irodalomtörténész, kritikus, műfordító, író, az ELTE Anglisztika Tanszékének ny. egyetemi docense, a Magyarországi James Joyce Társaság elnöke. Egyebek mellett a Balassa Péter-díj és a Szépíró Díj tulajdonosa. Legutóbbi könyve: *A herosz és a kultusz: Joyce-tanulmányok* (2013).

Tóth Róbert

HAJÓK, HÍD ÉS BETYÁRVILÁG

A ma már csak -puszta utótaggal használt Fenék nevét egy 1347-ben írt levél említi először. A falu az alacsony vízállás miatt gyakran felszínre kerülő tófenékről kapta a nevét. Valcum néven római erődítmény állt ezen a helyen, itt található Festeticsék kiskastélya, ide fut be a híres keszthelyi fenyves allé, és itt állt az egyetlen híd, amely a Balatonon vezetett át.

Hajózás

A török kiűzése után az itteni birtokaikat 1739-ben megvásárló Festeticsek leheltek életet a településbe. A rév mellett 1770-ben ácsztelepet, hajóépítő műhelyt hoznak létre, ahol kompokat, sószállító hajókat, vitorlásokat, sajkákat, csónakokat építettek és javítottak. (Nyújtsd hátad Balaton, s úgy vedd mindenkor hajóját, / Mintha hajójával maga Festetics ülne rád – írta Baróti Szabó Dávid). Hajóépítő mestere Antoni Bori volt. Az olasz szakember később magyarosította nevét Bori Antalra. László gróf annyira kedvelte hajóépítő mesterét, hogy megengedte számára, hogy magáról is hajót nevezhessen el. Így épülhetett egy Bori nevű révátkelő hajó is. Mindhárom révészcsalád a fenéki rév felett az 1931-ben épült műút mellett jelenleg is fennálló révészházban lakott.

Mivel abban az időben pontos óraserkezet hiányában voltak az emberek, és a révészek is Fenékpusztán laktak, menetrendszerű járatokról nem beszélhetünk. Aki Somogyból át kívánt kelni a Balatonon, nappal füsttel, éjszaka lánggal jelezte átkelési szándékát. Ha egy füst vagy láng volt, akkor személy vagy személyek érkeztek a révátkelőhöz. Ha kettő, akkor lovaskocsi vagy hintó. Ha pedig három, akkor tényleg sietni kellett, mert az apát úr érkezett.

A híd

1834-től 1837-ig soha nem tapasztalt szárazság uralkodott a Balaton táján. A nagy szárazságban a tó vize annyira leapadt, hogy szinte száraz lábbal át lehetett kelni rajta. Elérkezett az idő, hogy hidat verjenek rajta. Festetics László töltést építtetett Fenékről Szentgyörgy felé, illetve Szentgyörgyről Fenék felé. Amikor ez a két töltés megközelítette egymást, épült egy 87 (!) méter hosszúságú fahíd.

Az építési költségek miatt hídvámot szedtek egészen 1914-ig. 1909-ben Keszthely polgárai beadvánnyal fordultak a Festetics-uradalom felé, hogy a fenéki hídpénzt eltörölni szíveskedjenek. A *Keszthelyi Hírlap*ban egyenesen a hídvámról mint Keszthely város fejlődésének gátjáról írnak. A fahidat csak 1929-ben bontják el, és helyére 1930-ban I. rendű acélhíd épül 110 118 pengő értékben. A vámos a korábbi révész házában lakott, ami jelenleg is áll mint hagyományőrző korcsma.

Az utolsó vámszedő

Az utolsó vámszedő a Szigligetről odaköltözött Kalmár József vincellér volt, aki a vámház körüli 14 hektáros területen rizlinget termelt. Joga volt úgynevezett „hónaposokat” alkalmazni, március elejétől a szőlő bekapálásáig terjedő időszakban. Ez nagy szó volt akkoriban, hiszen biztos megélhetést jelentett. A szőlészet nagy boltíves bejárati kapujának maradványai még most is láthatók a kerékpárút és a főút találkozásánál. Korábban ezt a részt a helyiek szépklátónak nevezték. Néhány gyümölcsfa, egy faasztal és pad volt ott, mely helyről csodálatos kilátás nyílt a Balaton nyugati medencéjére. A vámházzal szemben volt két épület, az egyikben Nyitrai József lovász, Sági Pista lovász, Lóki István csikós élt a családjával. A házaspár legidősebb lánya, Kalmár Gizella Rába Lajos főerdész felesége lett. Rába Lajos tekintélyes ember volt (Festetics Tasziló gyászmenetének élén Rába Lajos vihette a keresztet, a majorság egyetlen fotóapparátja is az ő tulajdona volt).

Kalmár József nagy tiszteletnek örvendett a majorban. Állandó vendégei voltak egy-egy tál ételre a válság miatti nincstelenség. Vasárnap délben ablakában mindig zene szólt, gramofonról. Kisebbik lánya, Kalmár Mária jelenleg is él Balatonedericsen. Ő volt az, aki minden nap lesétált a vasútállomásra a *Kis Újságért*. Emlékszik rá, hogy 1931-ben, amikor az utat betonozták a vámház előtt, a híd irányában még megvolt a valamikori vámsorompó, amelyen ő és testvére akkor sokat hintáztott. A család 1914-ben díszes elismervényt kapott herceg Festetics Taszilótól, amiért megbízhatóan és hűségesen szedték a hídpénzt. Ez az oklevél a kor szokásainak ellenére nem került falra díszes keretbe, hanem a tisztaszobában a falra akasztott szentkép mögé dugták el.

A második világháború vége felé német csapatok szállták meg a környéket. A vámház udvarán lévő diófát kivágták, mert tájékozódási pontul szolgálhatott a déli oldalt már ellenőrzésük alatt tartó szovjet csapatok számára. A család méhkaptárait a németek felbontották, a mézet elfogyasztották, a méhek elpusztultak. A vámház udvarán ágyúállás volt, innen a balatonkeresztúri hegyet tarthatták tűz alatt. A túloldali Balatonszentgyörgyön ezalatt nyilas legények a

zsidó származású hentes Wirth családot deportálták, legkisebb fiukkal addig etettek élő egereket, míg az meg nem fulladt.

1945 márciusában a fenéki hidat a németek felrobbantották, és elvonultak. A család háziállatait, jószágait elhajtották. Elvitték azt a szentképet is, melynek hátulján ott van Festetics Tasziló elismerő levele. A család ezek után költözött Edericsre.

A csárda

Fenek legendás intézménye volt a csárda. Akár a híres bakonyi csárdavilág egyik legnyugatibb pontjának is felfogható – volt, amíg állt. A második világháborúban ugyanis romba dőlt. A homlokzaton egy rúdon boroskorsó függött, ez jelezte a borkimérést. Alatta pántlika hirdette, ha éppen fehérszolgálatot ki. Az ablakban a fenyőág a meleg ételre, az égő gyertya pedig a szobakiadásra utalt.

A XVII. században épült csárdában a Somogy és Zala közt utazók pihentek meg. Voltak közöttük szép számmal a vármegye pandúrjaiból és betyárjaiból is. Patkó Pista, Patkó Jancsi, Vak Illés, Kőkes Pista, Kutyi Ferkó, Tóth András, Csali Pista és az utolsó bakonyi betyár, Oroszlán Pali is. De a leghíresebbek Sobri Jóska és Milhajt Ferkó voltak.

Itt lelte halálát a szabadságharc utáni időszak nagy betyárja, Nádi Jancsi is. Helyi elbeszélések szerint csikós volt a Festetics-uradalomban. A párizsi világkiállításra a gróf úr magával vitte bemutatni, hogyan üli meg a szilaj

bivalyt. Hazaérkezése után nézeteltérése támadt a majorság intézőjével, és betyárkodásra adta a fejét. Családját ekkor is rendszeresen látogatta. Ilyenkor szokott betérni a fenéki csárdába, és ott mulatott barátjával, a berényi Ferus Ferkóval. Ez lett a veszte, a pandúrok kilesték, és mulatozás közben lelőtték. A keszthelyi temetőben temették el, de sírja ismeretlen. Fia a fenéki majorban később tekintélyes csikósgazda lett. Fura módon Nádi Jancsi nevéhez egyetlen emlékezetes rablás se fűződik – halálának körülményeit viszont megőrizte a néphagyomány.

A csárdához köthető másik nevezetes gyilkosság Patkó Jancsié. Egy időben nemcsak Somogy, de az egész Dunántúl leghíresebb betyárjai a Patkó testvérek voltak. A somogyi Bécen születtek, János 1825-ben, István 1827-ben. Apjuk a falu kanásza volt. Jancsi tizenkét év itáliai katonai szolgálat után csapott fel betyárnak. A Patkó nevet már mint betyárok kezdték használni. Egy ideig együtt dolgoztak, de később összevesztek, és két külön bandában raboltak Somogy, Zala, Veszprém vármegyékben. Jancsi tömzsi, „egyébként rendes kinézésű”, okos és bátor ember volt, pirosas orcával. Rendkívül mulatós természetű volt, amikor csak módjában állt, bort ivott. Ilyenkor jókedvre derült, és fokosát magasra emelve énekelni kezdett: „Kötőfékem huszonhárom / Telelopom a gyűnyáron / A bírótól hatot lopok / Mert a kutya becsukatott”. Kanizsa vidékén érte utol a végzete, Galambok pusztáján ütközött meg a császári katonákkal. Bandája helytállt, ő viszont súlyos sebet kapott. Menekülés közben a fenéki csárdában pihentek meg, de addigra már erősen üszkösödött a sebe, így alvezére, Bergán Jancsi, a saját kérésére agyonlőtte. Ott is temették el Fenéken.

A csárda elpusztult a háborúban, a vámház viszont nemcsak a Balaton felé északról lezúduló fagyos szeleket vészelte át, de a történelem viharait is. Dacosan áll ma is („400 éves vámház” felirattal a falán), Keszthely környékének kedves népies építészeti emléke. 1949 óta kocsmaként működik – a valóságban az ország egyik legkülönösebb kocsmája. Mert nemcsak az, de egyfajta helytörténeti tárlat is, amely emléket állít a Balaton és Fenék történetének, a kiveszett foglalkozásoknak, a Balatonon átívelő hídnak és a betyárvilágnak.

2016/1

www.facebook.com/hevizfolyoirat

